

Šimek, Emanuel

Keltové

In: Šimek, Emanuel. *Keltové a Germáni v našich zemích : kritická studie*. Brno: Filosofická fakulta s podporou Ministerstva školství a národní osvěty, 1934, pp. [6]-[71]

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/118819>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

KELTOVÉ.

1. Bojové. Boiohaemum. Volkové Tectosagové.

Základní význam pro řešení problémů, jež nás zde zaměstnávají, má především rozhodnutí otázky, kde byla sídla hercynských Bojů a co si představovali římská a řečtí autoři pod názvem *Boiohaemum*, *Βοιωλαιμον*.

Otázka, kde seděli hercynští Bojové, bývá řešena jednak pomocí zachovaných zpráv historických, jednak pomocí nálezů archeologických. V prvním směru je především důležitá zpráva Strabonova (IV. 6. 8), dosvědčující, že Bojové sedí v sousedství Vindeliků: *Ἐξῆς δὲ τὰ πρὸς ἕω μέρη... Ῥαιτοὶ καὶ Οὐνδολικοὶ κατέχουσι συνάπτοντες Ἐλουηττίους καὶ Βοίοις· ἐπικεινται γὰρ τοῖς ἐκείνων πεδίοις*. Této zprávě se zpravidla nevěnuje tolik pozornosti, kolik vpravdě заслужuje. A přece je to vedle Tacitovy zprávy, čerpané ze starší literatury¹, že Bojové byli východními sousedy Helvetiů v době, kdy Helvetiové seděli v oblasti východně od středního Rýna a jižně od dolního Mohanu², jediná historická zpráva, jež nám sídla Bojů určitěji lokalizuje. Je důležitá především proto, že umísťuje Boje do přímého sousedství Vindeliků, tedy především do dnešních Bavor severně od Dunaje, což velmi dobře souhlasí také se zprávou Tacitovou. Byl-li Dunaj rozhraním Vindeliků a Bojů, ze zpráv obou starověkých autorů přímo zřejmo není, ale uvážíme-li, jaký význam měly v staré době velké řeky jako rozhraní kmenových držav, dojdeme nutně k závěru, že se hranice obou keltských kmenů nebo národů dříve nebo později ustálily na Dunaji podobně, jako se na něm v pozdějších dobách ustálilo i pomezí říše římské.

¹ Srov. o tom naposledy B. Horák, Gallové v českých zemích (Spisy filos. fak. Masarykovy univ., č. 6, Brno 1928), 7 a d.

² Tacitus, G. 28: inter Hercyniam silvam Rhenumque et Mosum amnes Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens, tenuera.

Kromě těchto obou přímých zpráv o původních sídlech hercynských Bojů mají pro řešení naší otázky do jisté míry význam také zprávy antických spisovatelů o Boiohaemu. Tyto zprávy se ovšem týkají — jak už i sama germanisovaná forma jména ukazuje — teprve pozdních dob, kdy už Bojové trvale opustili svou někdejší vlast nebo kdy snad jejich zbytky zanikaly v přívalu kmenů germánských. Proto také nelze podle nich bezpečně rozhodnouti, zahrnuje-li v sobě teritoriální název *Boiohaemum*, zachovaný též v několika jiných obměnách — *Boihemum* n. *Boie-mum*, *Βαιβοχαῖμαι*, *Βοιόαιμον*, *Βαῖμοι* — celé někdejší území, osídlené Boji, či snad jen území, na kterém se soustředily zbytky Bojů před okupací markomanskou¹. Proto také pokládám za kriticky vadný postup badatelů, kteří se zabývají otázkou bojských sídel a berou za základ svého řešení i pro nejstarší dobu jenom tento název Boiohaemum. A rovněž za metodicky vadné pokládám, že se vůbec nezabývají otázkou, bylo-li toto starověké Boiohaemum totéž, co Boiohaemum dnešní, nebo jinými slovy, kryla-li se představa starověkých zpravodajů o Boiohaemu s naší představou dnešních Čech, a že prostě promítají pojem dnešních Čech do starověku jenom z toho důvodu, že německý název země je Böhmen, lat. Bohemia. A nejen to. Aby představa o totožnosti starověkého Boiohaema s dnešními Čechami, na níž je zbudován ethnologický systém o markomansko-kvádkém osídlení našich zemí, mohla býti zachráněna, jsou části starověkých zpráv, které mluví o sídlech Markomanů a Kvádů v Podunají, buď pomíjeny nebo i násilně překrucovány.

Starověkých latinských a řeckých zpráv o Boiohaemu máme několik. Je to především zpráva Tacitova *manet adhuc Boihemi nomen significatque loci veterem memoriam quamvis mutatis cultoribus*, která vykládá vznik názvu *Boihemum* tím, že jej připíná ke jménu Bojů². Z pozdějšího vypravování Tacitova o svěbských kmenech v Podunají se dovídáme, že Markomani dobyli svých sídel na Bojích³. A také o tom, kde byla tato sídla Markomanů, nás ne-

¹ Srov. též úsudek B. Horáka, Gallové v č. z. 11, 16.

² Tacitus, G. 28: inter Hercyniam silvam Rhenumque et Moenum amnes Helvetii, ulteriora Boii . . . tenuere. manet adhuc Boihemi nomen . . .

³ Tamže 42: praecipua Marcomanorum gloria viresque, atque ipsa etiam sedes pulsus olim Boiis virtute parta.

nechává Tacitus v pochybnostech. Z obou kapitol, věnovaných Svěbům v Podunají (Germ. 41, 42), je zřejmo, a nejen zřejmo, nýbrž výslovně se v nich několikrát dosvědčuje, že sídla těchto kmenů byla při Dunaji: *...ut, quo modo paulo ante Rhenum, sic nunc Danuvium sequar, Hermundurorum civitas... passim sine custode transeunt [Danuvium]... Iuxta Hermunduros Naristi ac deinde Marcomani et Quadi agunt... eaque Germaniae velut frons est, quatenus Danuvio peragitur* [podle emendace Tagmannovy *praecingitur*]. Pro toho, kdo přijímá těchto několik latinských vět tak, jak nám je text Tacitův podává, bez theoretisování a bez tendence, je smysl jejich nepochybný a jednoznačný: sídla kmenů v nich vypočtených jsou při Dunaji a při Dunaji tedy je, nebo přesněji řečeno, u Dunaje začíná také Tacitovo Boiohaemum.

Z doby před Tacitem se nám zachovaly o Boiohaemu dvě zprávy, Strabonova a Velleiova. Z nich je se stanoviska místního určení méně obsažná zpráva Strabonova (VII. 1. 3.): *ἐνταῦθα δ' ἔστιν ὁ Ἐρξύνιος ὄρυμὸς καὶ τὰ τῶν Σοήβων ἔθνη, τὰ μὲν οἰκοῦντα ἐντὸς τοῦ ὄρυμοῦ, ἐν οἷς ἔστι καὶ τὸ Βοιαιμὸν τὸ τοῦ Μαρκοβόδου βασιλείου...* Zpráva klade Boiohaemum prostě jen do Hercynského lesa, což byl pro Strabona pojem ještě stejně široký a neurčitý jako pro Caesara¹, takže z ní pro určitější lokalisaci Boiohaema nelze vyčerpati nic. Jediné, co je i s toho stanoviska důležité, je údaj, že v Buiaimu sídlí Marobud s Markomany. Souvislosti názvu *Βοιαιμὸν* se jménem Bojů si Strabon vědom není, ačkoli má citát z Poseidonia, že Bojové bydleli v Hercynském lese². Velleius Patereculus rovněž nemluví o souvislosti obou jmen, má však velmi důležitý záznam o sídlech Markomanů, který má pro lokalisaci starověkého Boiohaema stejně velký význam jako zprávy Tacitovy. Velleius, vyloživ (II. 108, 109), kdo byl Marobud, jak odvedl Markomany z dřívějších jejich sídel (kdesi v sousedství Rýna a dolního Mohanu) do nového území v Hercynském lese a založil odtud rozsáhlou říši, podrobiv si násilím nebo smlouvami sousední kmeny,

¹ Caesar, BG. VI. 25, Strabon IV. 6. 9, VII. 1. 3, 5; srov. k tomu Müllenhoff, DA. II². 241, IV². 391, Niederle, O počátcích dějin zemí českých (otisk z ČČH VI, 1900), 1 a d., SS. III. 10, Šimek, Č. a M. 43 a d., Horák, Gallové v č. z. 5 a d.

² Strabon VII. 2. 2.

pokračuje (c. 109): *eratque [Maroboduus] etiam eo timendus, quod cum Germaniam ad laevam et in fronte, Pannoniam ad dextram, a tergo sedium suarum haberet Noricos, tamquam in omnes semper venturus ab omnibus timebatur . . . hunc virum et hanc regionem proximo anno diversis e partibus Ti. Caesar adgredi statuit. Sentio Saturnino mandatum, ut per Cattos excisis continentibus Hercyniae silvis Boiohaemum (id regioni, quam incolebat Maroboduus, nomen est), ipse a Carnunto, qui locus Norici regni proximus ab hac parte erat, exercitum, qui in Illyrico merebat, ducere in Marcomannos orsus est.*

Z této zprávy jsou pro naši otázku důležité tři údaje. Především je to údaj, že sídla Markomanů byla v Boiohaemu. To vyplývá z textu Velleiova, i kdyby slova *id regioni, quam incolebat Maroboduus, nomen est* byla pozdější vsuvkou nebo byla přijata pozdějším opisovačem do textu z marginální poznámky. A dále jsou to údaje, že území, v němž Markomani seděli, sousedilo s Norikem a že mělo s pravé strany Pannonii. Tyto údaje, pocházející od svědka, který se mohl o stavu věci přesvědčiti na vlastní oči přímo na místě (Velleius byl vojenským legátem Tiberiovým) a neměl zhola žádného důvodu, aby tu tvrdil něco nesprávného, mají pro lokalizaci markomanských sídel a tedy také pro lokalizaci Boiohaema rozhodující význam. Jsou přímým důkazem, že Boiohaemum bylo na jihu ohraničeno Dunajem. Jenom tento výklad je možný zejména u výroku, že s pravé strany markomanských sídel je Pannonie. Tento výrok se zakládá zřejmě na Velleiově vědomí, že Dunaj teče od Carnunta po jistou dobu k severovýchodu. My dnes víme, že se tok řeky u Děvína, při ústí Moravy, obrací opět k východu a za Bratislavou k jihovýchodu. Podle představy antického světa, reprodukované po době Velleiově hlavně alexandrijským geografem Klaudiem Ptolemaiem, tekl Dunaj i za dnešní Bratislavou ještě nějakou dobu k severovýchodu¹. Tato představa ukazuje, že antický svět pokládal rameno Dunaje, jehož zbytkem je dnešní slovenský Malý Dunaj, za hlavní nebo alespoň se stanoviska politického nejdůležitější tok Dunaje. Po něm šla severní hranice Pannonie. Byl tedy výrok Velleiův, že je Pannonie (se stanoviska římského)

¹ Šim ek, *Velká Germanie Klaudia Ptolemaia, I* (Sbírka pojednání a rozpr. filos. fak. Karl. univ. č. XVI, Praha 1930), 138.

vpravo od sídel markomanských = Boiohaema, srozumitelný i do jisté míry oprávněn, bylo-li toto území v dnešních Rakouských severně od Dunaje a patřilo-li k němu i Moravské pole proti Carnuntu až po dolní tok řeky Moravy¹, byl by však zhora nemožný a nesrozumitelný, kdyby markomanské území bylo bývalo jenom v dnešních Čechách.

Tedy svědectví obou hlavních římských historiků z I. stol. po Kr., u nichž se nám zachovaly zprávy o sídlech Markomanů, dokazují, že starověké Boiohaemum ohraničoval na jihu Dunaj, a že tedy podstatnou částí jeho bylo tehdy území dnešních severních Rakous. A to dokládá i zápis Ptolemaiov z II. stol. po Kr.: *μέγα ἔθνος οἱ Βαῖμοι μέχρι τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ*², neboť tvar *Βαῖμοι* (*Baivanoi* rkp. X) je pouhou obměnou geografického názvu *Βονίαῖμον*, **Baiaimon* v název ethnografický³. A že Boiohaemum bylo na jihu ohraničováno Dunajem i později, ještě ve středověku, toho důkazem je zápis v Einhardových Annálech a v Ann. regni Francorum (Lauriss. maior.) o tažení Karlově proti Avarům r. 791. Vojska byla spojena v Řezně, odkud pak postupovala dvěma proudy s obou stran Dunaje a po Dunaji plulo loďstvo se zásobami. Podle severního břehu Dunaje postupovali Sasové, Frisové a část Franků pod velením Theoderikovým a Meginfridovým. A o tomto vojsku praví Einhard výslovně, že táhlo územím Beehaimů: *Alias vero copias, quibus [Carolus] Theodericum et Meginfridum praefecerat, per Beehaimos via, qua venerant, reverti praecepit... Saxones autem et Frisiones cum Theoderico et Meginfrido per Beehaimos, ut iussum erat, domum regressi sunt.* Tvar *Beehaimi* je totožný s *Bae-*

¹ Představa antického světa, že Pannonie je vpravo od tohoto území, se udržela značně dlouho a byla reprodukována ještě na mapě Beatové z r. 776 i na mapách podle ní zhotovených, jmenovitě také ještě na mapě ze S. Severu z doby kolem r. 1030; srov. Miller, *Mappae mundi*, seš. I. Die Weltkarte d. Beatus (Stuttgart 1895), B. Horák, *Hist.-geogr. miscellanea*, Niederlův sborník (Obzor praeh. IV, Praha 1925), 87.

² Ptolemaios, *Hýfég.* II. 11. 11.

³ Srov. Šimek, *Č. a M.* 50 a d., 259, *Národopis Čech a Moravy v geogr. Kl. Ptolem.*, Sborník I. sjezdu slov. geogr. a ethnogr. 1924 (Praha 1926), 285, Praha a Vyšehrad, *Časop. pro děj. venk.* XII (1925), 4 pozn. 12, *Poloha sídel Kvádů a Baimů podle údajů Kl. Ptolemaia*, Sborník čsl. spol. zeměp. XXXVII (1931), 14 a d., 21, a podob. též B. Horák, *Niederlův sborník* 88.

haemi a s Ptolemaiovými tvary *Bai(ν)οχαῖμαι* a *Bαῖμοι*¹. V. Novotný se domníval, že Sasové a Frisové táhli přes dnešní Čechy², a že se tedy na tuto zemi vztahuje také název Beehaimi, ale text obojích annálů je zcela jasný a nepřipouští takového výkladu³. Rozumí se, že dnes již nebude nikdo věřit, že Ptolemaiovi *Bαῖμοι* jsou týž lid jako Einhardovi Beehaimi, jak vytýkal V. Novotný Sedláčkovi a j.⁴ Jde tu prostě o stejné lpění jména na krajině, jak je před staletími vyjádřil Tacitus slovy *manet adhuc Boihemi nomen significatque loci veterem memoriam quamvis mutatis cultoribus*.

Jižním pomezím území, na němž ulpěl název Boiohaemum a pod., byl tedy Dunaj. A Dunaj zůstal hranicí Boiohaema až do středověku, nejméně až do konce osmého století po Kr.

Jaký byl rozsah starověkého Boiohaema v ostatních směrech? Odpověď na tuto otázku není dána historickými prameny ani zdaleka tak určitě, jako u hranic jižních. Pro východní hranice může nám býti svědectvím především citovaná již zpráva Velleiova (II. 109), že s územím Markomanů sousedí s prava Pannonie⁵. A s tím dobře souhlasí také zápis Ptolemaiovův o Baimech. Lokalisace těchto Baimů působila do nedávna velké potíže. Jedni je umísťovali k řece Moravě jižně od dnešní země Moravy, druzí na Slovensko⁶. Příčinou této nejednotnosti byla nejasnost věty, v níž se o Baimech mluví: *ὑπὸ δὲ τὸν Ὀρκύνιον δρυμὸν Κούαδοι, ὕφ' οὗς τὰ σιδηρωρυχεῖα καὶ ἡ Λοῦνα ὕλη, ὕφ' ἣν μέγα ἔθνος οἱ Βαῖμοι μέχρι τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ*⁷. Smysl věty v tomto znění vyžaduje, abychom všech šest orografických, ethnografických a j. údajů, jež věta obsahuje, umístili na mapě v jedné řadě od severu k jihu. To vedlo k množství nejrozmanitějších, často velmi zmatených výkladů. Věc se však velmi zjednoduší, rozdělíme-li — jak jsem již navrhl jinde⁸ —

¹ Much, Hoops RL. I. 157.

² V. Novotný, ČD. I. 1. 269 a d., ČMM XLV (1921), 86.

³ Srov. Šimek, Č. a M. 47 a d., kde v pozn. cit. starší literatura.

⁴ V. Novotný, ČD. I. 1. 269 pozn. 1.

⁵ Srov. výše str. 9.

⁶ Podrobněji o věci pojednávám ve VG. II (v tisku).

⁷ Ptolemaios, *Hyfég.* II. 11. 11, O. Cuntz, *Die Geographie des Ptolemaeus* (Berlín 1923), 65, Müller, *Cl. Ptolemaei Geographia* I. 1 (Paříž 1883), 265 ř. 8 a d.

⁸ Šimek, VG. I. 74 ř. 24, Sborník spol. zeměp. XXXVII. 20, 22.

celou větu čárkou za slovem *σιδηρωρχεῖα* na dvě části. Touto malou opravou interpunkce (která nic nemění na původním díle Ptolemaiově, neboť interpunkce pochází z dob pozdějších) se nám rozpadne řada údajů, jež věta obsahuje, na dvě malé skupiny, obě připjaté předložkou *ὕπο* k Ptolemaiovu Orkynskému (= Hercynskému) lesu. Obě skupiny se tím ocitají vedle sebe místo pod sebou, jak byly až dosud umístovány. Skupina, obsahující údaj o lesu Luně a Baimech, je dovětkem o Rakatech, sedících v sousedství Kampů (*Βαῖμοι... , καὶ συνεχεῖς αὐτοῖς παρὰ τὸν ποταμὸν οἷ τε Ῥακατρία καὶ οἱ πρὸς τοῖς Κάμποις Ῥακάται*), připjata k oblasti západnější, kdežto pro skupinu, obsahující údaj o Kvádech a dolech na železo, vybývá poloha východnější. Kvádové se tím dostávají na Slovensko, tedy tam, kde je máme historicky bezpečně doloženy také jinými zprávami z prvního a druhého století i později, a pro Baimy vybývá pak místo mezi Kvády a Rakaty, v dnešních severovýchodních Rakousích, přibližně asi na dnešním rakouském Moravském poli¹. Toto území tedy podle údaje Ptolemaiova také ještě patřilo k starověkému Boiohaemu.

Kde máme v Podunají hledati západní pomezí Boiohaema podle starověkých představ, ze zpráv přímo patrné není. Sídla Bojů, jak jsme viděli, zaujímalá původně také celé severní Bavyry nebo alespoň jejich podstatnou část. Nebylo by tedy nemožno, že se původní představa antického světa o Boiohaemu = *Boiorum regio* vztahovala na celou oblast, obývanou kdysi Boji, tedy i na jejich sídla v dnešních Bavořích. Také sídla Markomanů sahala původně, v prvních letech po příchodu do Podunají², dále k západu do Bavor. Na své pozdější území v dnešních obojích severních Rakousích byli Markomani omezeni teprve Domitiem Ahenobarbem, jenž v bavorské části jejich území (*ἐν μέρει τῆς Μαρκομαννίδος*) usadil Hermundury, kteří opustivše své kmenové území hledali nová sídla³. Stalo se tak asi r. 1 po Kr.⁴ Až do té doby měla

¹ Více o tom viz Šimek, Sborník spol. zeměp. XXXVII. 14 a d., VG. II (v tisku).

² Více o tom v. níže v odst. o Markomanech.

³ Dion LV. 10a. 2: ὁ γὰρ Δομίτιος πρότερον μὲν, ἕως ἔτι τῶν πρὸς τῷ Ἰστροφ χωρίων ἦρχε, τοὺς τε Ἑρμοουδοῦρους ἐκ τῆς οἰκειίας οὐκ οἶδ' ὕπως ἐξαναστάντας καὶ κατὰ ζήτησιν ἐτέρας γῆς πλανωμένους ὑπολαβὼν ἐν μέρει τῆς Μαρκομαννίδος κατώκισε...

⁴ Podrobněji v. níže v odstavci o Hermundurech.

tedy *Μαρκομαννίς* jiný územní rozsah, zaujímal alespoň část bavorského území severně od Dunaje a nemusila jíti směrem východním až k dolní Moravě jako v dobách pozdějších. A právě tak tomu mohlo býti původně i s Boiohaemem, které se v představě souvěkých autorů Strabona a Velleia Patercula zřejmě krylo s územím, osídleným Markomany. Od doby Tacitovy se připomínají v Podunají mezi Markomany a Hermundury jako samostatný kmen také ještě Varisti (Naristi)¹. Jejich území třeba hledati asi v končinách při Bavorském lese². Jaký byl poměr tohoto území, které kdysi také bylo částí »země bojské«, k Boiohaemu podle představy souvěkého antického světa? Z textu Tacitova není přesně zřejmo, co vše autor Germanie zahrnoval do pojmu Boiohaema. Záznam o Boiohaemu je v kap. 28 při zprávě, že Bojové byli sousedy Helvetiů, a není zcela jasno, mínil-li tu Tacitus novými »cultores« někdejší země bojské jenom Markomany (které tu vůbec nejmenuje), či také ještě jiné kmeny. A také věta *ipsa etiam sedes [Marcomanorum] pulsus olim Boiis virtute parta* v kap. 42 nemusí — opět přísně kriticky posuzováno — míti jenom ten smysl, že území na Bojích kdysi dobyté se úplně kryje s územím, jež měli Markomani osídleno za doby Tacitovy, t. j. v druhé polovici prvního století po Kr. Obě věty obsahují údaje, čerpané asi ze starší literatury, i není vyloučeno, že také tu mohlo býti Boiohaemem míněno ono širší území původních bojských sídel, zabrané Markomany ještě před usazením Hermundurů v Podunají. Není tedy možno zcela bezpečně rozhodnouti, kde by měla být vedena západní hranice Boiohaema podle představy Tacitovy. Stylistice 42. kapitoly Germanie připouští arci též domněnku, že i Tacitus podobně jako dříve již Strabon a Velleius Paterculus ztotožňoval Boiohaemum své doby s územím, na němž Markomani právě seděli, a že tedy pro tu dobu ani Tacitus již k němu nečítal podunajského území Hermundurů a Varistů. Toto stanovisko nejurčitěji vyjadřuje geografie Ptolemaiova. Jméno Boiohaema je v ní obměněno ve dva

¹ Tacitus, G. 42: *Iuxta Hermunduros Naristi ac deinde Marcomani et Quadi agunt*. Ptolem., *Hyfég.* II. 11. 11: *ὅπερ δὲ τὰ [Σούδητα] ἔρη Οὐδαριστοί*. Iulius Capitolinus, *Vita M. Antonini* 22. 1: *Marcomani, Varistae, Hermunduri*...

² Podrobněji o nich pojednávám ve VG. II (v tisku).

názvy ethnické *Bainochaimai* a *Baīmoi*¹, které ukazují, že se autoru Hyfégése dostalo zpráv o Boiohaemu, třebaže z nich nevyčtl, že jde o pojem především geografický. Jména Teuriochaimů a Varistů nejsou tu v nijaké spojitosti ani s Bainochaimy, ani s Baimy, z čehož můžeme usuzovati, že také zpravodajové, z jejichž údajů Ptolemaios čerpal, si nebyli vědomi, že by jména obou kmenů jakkoli souvisela s Boiohaemem.

Jaká byla představa antického světa o severních hranicích Boiohaema? Žádná starověká zpráva o nich nemluví. O vnitrozemí oblasti, osídlené Markomany, se zmiňuje Velleius Paterculus ve zprávě o tažení Tiberiově proti Marobudovi (II. 109 a d.). Sídlo markomanského krále mělo být podle obvyklého římského způsobu napadeno se dvou stran. Tiberius sám se vydal na výpravu z Carnunta. Dal své vojsko přepraviti po lodích do ústí Moravy u Děvína² a postupoval s ním přes Moravské pole k západu nebo k severozápadu. Velitel druhého vojska Sentius Saturninus táhl opačným směrem z Porýní na jihovýchod. Spojíme-li na mapě východiska obou vojsk přímkou, protne nám hornaté území na nejzazším jihu dnešních Čech. Pro lokalisaci ústředí Marobudovy vojenské moci, jež mělo být zamýšleným obchvatem napadeno, to ovšem nemá velkého významu, neboť podle polohy východisk obou vojenských výprav nelze tu nic usuzovati. Tiberius se vydal na výpravu z Carnunta prostě jen proto, že to byla tehdy v celém norickém Podunají jediná římská stanice, vhodná k soustředění většího vojska i k jeho přepravě přes Dunaj³ (kromě toho přicházelo vojsko Tiberiovo z Illyrika), a druhá výprava vyšla od Rýna také jenom proto, že to bylo jediné římské vojsko, které bylo v severních končinách říše k dispozici. Konečný cíl obou vojsk mohl tedy být stejně dobře někde na jih od Šumavy jako ve středních nebo v severních Čechách. Pro bezpečnou lokalisaci Marobudova sídla z toho nelze vyčerpatis nic. Snad bychom se byli o tom dověděli více, kdyby se bylo oběma římským vojskům podařilo dojíti až k Marobudovu sídlu a snad ho i dobyti. Než panonská vzpoura přinutila Tiberia k rychlému návratu na římské

¹ Ptolemaios, Hyfég. II. 11. 10, 11.

² Srov. Šimek, Č. a M. 84 a d.

³ Více o tom v. odst. o Markomanech.

území a Velleius již neměl příležitosti povědět nám více o předmětu, který má pro nás tak veliký historický význam. Po Velleiovi se zmiňuje o sídle Marobudově opět Tacitus, jeho polohy však také blíže neoznačuje¹. Jediné, co by snad z jeho zápisu mohlo mít i po té stránce význam, je zpráva o útěku Marobudově (a později i Katvaldově) přes Dunaj na římské území. Útěk byl podle všeho relativně snadný², je tedy spíše pravděpodobné, že vzdálenost jeho sídla od Dunaje nebyla příliš veliká, neboť jinak by se byl Marobud, *undique desertus*³, sotva dostal s poměrně malou družinou až k Dunaji. S tímto závěrem dobře souhlasí Ptolemaiův záznam sídla Marobudova, nazvaného podle jeho jména *Μαρόβουδον*, jižně od Šumavy, na území, kam Ptolemaios umístil výslovně také Markomany⁴.

Pro určení severních hranic starověkého Boiohaema mají ovšem tato data význam jenom relativní. Jediný záznam, obsahující historický doklad, že Boiohaemum kromě Podunají zaujímal také část dnešních Čech, nám zanechal Ptolemaios v popisu velké Germanie (II. 11. 10): *περὶ τὸν Ἄλβιν ποταμὸν Βαινοχαίμαι, ἄπὲρ οὗς Βατεινοὶ, καὶ ἔτι ἑπὲρ τοὺτους ὑπὸ τῷ Ἀσκιβουργίῳ ὄρει Κόροκνοι...* Ptolemaiův *Ἄλβις ποταμὸς* vyvěrá z Ptolemaiových Sudet, t. j. z jihočeských hor⁵, skládá se tedy tok jeho Labe z Vltavy a Labe (od soutoku s Vltavou)⁶. Jak dospěl Ptolemaios

¹ Tacitus, Ann. II. 62: *Catualda... inrumpit regiam castellumque iuxta situm.*

² Tamže 63: *[Maroboduus] transgressus Danuvium, qui Noricam provinciam praefluit, scripsit Tiberio... idem Catualdae casus, neque aliud per fugium.*

³ Tamže.

⁴ Ptolemaios, *Hyfég.* II. 11. 11: *ὁπὸ δὲ τὴν Γάβρηταν ὄλην Μαρκομανοί.* Tamže 14: *Μαρόβουδον λε' μθ' rkp. RWUr, Μαρόβουον λε' να' δ' rkp. X.* Jméno osady i pozici čísla rkpů *RWUr* jsou v dokonalé shodě s jménem Marobudovým i polohou markoman. sídel, jak ji Ptolemaios určil v odst. 11, reprodukuje tedy zřejmě data archetypu. *X* má obojí data horší, než i jeho zeměp. šifra Marobuda ukazuje kamsi do oblasti šumavské.

⁵ Více o tom v. Šimek, *VG.* II (v tisku; tam i seznam starší lit.), a dříve již Č. a M. 96, 99 a d., *Sborník I. sjezdu sl. g.* 285; srov. též B. Horák, *Gallové v č. z. 22 pozn. 24* (ztotožňuje Ptolemaiovy Sudety s horskou hradbou jihočeskou), G. Schütte, *Ptolemy's maps of northern Europe* (Kodaň 1917), 56 a j. (se Šumavou a Českým lesem), a j.

⁶ Tak soudil již Ukert, *Germania nach d. Ansichten d. Griechen u.*

k názoru, že Vltava je horním tokem Labe, nevíme. Snad jej k němu vedly zprávy o starověké cestě, která spojovala římské Podunají podle Polní Aisty s Povltavím a dále podle (opodál) Vltavy s českým dolním Polabím. Tím ovšem vystihl správně — třeba snad bezděky — skutečný stav, neboť se stanoviska hydrografického je Vltava vlastním horním tokem Labe. Že bylo jméno Labe dáno řece, která je ve skutečnosti pobočkou hlavního toku, tkví podle mého názoru v příčinách jiných, především ethnických: jméno bylo řece dáno lidem, který seděl v dnešním Polabí¹. Stalo se tak ovšem již dávno před dobou Ptolemaiovou. Že se i Ptolemaiovi dostalo zpráv o pramenech horního Labe v Sudetách, toho důkaz vidím především v přesunu jména Sudet na hory nad Dunajem, k němuž Ptolemaios dospěl podle mého soudu tak, že ke zprávám o horní Vltavě, kterou pokládal za Labe, připsal zprávu o labském prameni v Sudetách².

Okrsek, do něhož Ptolemaios umisťuje své Bainochaimy, Bateiny a Korkonty, je tedy na jihu omezen horami nad Dunajem, na severu (sv.) pohořím Askiburgijským, které je totožné s horstvy na severovýchodě dnešních Čech, tedy s dnešními Sudetami. Ptolemaios začíná svůj výčet na jihu, od pramenů Vltavy, a končí jej »pod« severo-českými horami. Severně od Bainochaimů vypočítává ještě dva kmeny, mohli tedy Bainochaimové podle představy Ptolemaiovy zaujímat

Römer (Geogr. d. Griechen u. Römer III. 1, Výmar 1843), 142, později K. Müller, ed. Ptolem. I. 1 str. 248 pozn. k ř. 7, V. Dzieduszycki, Wiadomości starożytnych o geografii ziem polskich (Rozpr. akad. Krakov 1887, odd. hist. fil. XIX), 331, A. Gnirs, Das östliche Germanien u. seine Verkehrswege i. d. Darstellung d. Ptolemaeus (Prager Studien IV, 1898), 32, Die röm. Schutzbezirke a. d. oberen Donau (Videň—Augšpurk—Kolín n. B. 1929), 7 a j., Th. Braun, Razyskanija v oblasti goto-slavjanskich otnošenij I (Sb. otd. russk. jaz. imp. ak. nauk XV, 12, Petrohrad 1899), 43, V. Novotný, Ku kritice zpráv Kl. Ptolemaia o zemích českých (Rozpr. ČAk. tř. I. 40, Praha 1910), 10, ČD. I. 1 str. 99, Much, Hoops BL. I. 55 a d., a j.

¹ K etymologii jména Labe srov. Holder, Alt-celt. Sprachschatz I. 85, Much, Hoops BL. I. 56.

² Podrobněji o tom i o otázce, kterému pohoří původně patřil název Sudet, pojednávám ve VG. II (v tisku); srov. již také Sborník spol. zeměp. XXXVII. 16 a d. Ptolemaiova zpráva o druhém prameni Visly, který je na západ od hlavního pramene řeky κατ' ἐπι τὸν ἸΑλβιν φέρουσα (II. 11. 2), se Labe netýká, jak přesvědčivě ukázal Cuntz, Geogr. d. Ptol. 23, 60 a d.

jenom jižní část dnešních Čech. Jak velkou, pro to nám schází jakékoli měřítko.

Shrneme-li vše, co zde bylo pověděno o starověkém Boiohaemu, vidíme, že představy antického světa o jeho rozsahu nebyly nijak určité. Jediné, co ze zpráv jasně vyplývá, je, že na jihu bylo Boiohaemum ohraničeno Dunajem. Ostatní hranice jeho nejsou dosti určitě vymezeny. Že zaujímal také jižní část Čech, je zřejmo zejména z Ptolemaiova záznamu Bainochaimů v Povltaví. Severní část Čech podle toho záznamu k Boiohaemu nepatřila.

To je výsledek, k němuž dojdeme kritickým zhodnocením historických zpráv o Boiohaemu doby římsko-germánské¹. Do jaké míry se s tímto Boiohaemem kryla původní sídla Bojů, nevíme. Víme však ze spolehlivých zpráv historických, že sídla bojská zaujímal také dnešní bavorské severní Podunají. Jenom z těchto základních poznatků historických smíme podle mého soudu vycházeti, chceme-li opravdu objektivně hodnotiti otázku bojskou i otázku markomanskou. To je základní pravidlo, které platí jak pro řešení historické, tak také pro závěry archeologické.

Dosavadní postup v obou směrech byl ovšem docela jiný. Od doby humanistické se usuzovalo prostě takto: Markomani byli v Boiohaemu, Boiohaemum jsou Čechy, tedy Markomani seděli v dnešních

¹ Boiohaemum pozdějších dob historických v rozsahu, odpovídajícím dnešní představě, vzniklo po sjednocení celých dnešních Čech pod vládou Přemyslovců a zatlačením českých kmenů (Beehaimů ann. Einhard. z r. 791) od Dunaje maďarskými vpády a bavorskou kolonizací (v Podunají vznikla bavorská Východní marka, Ostmark, Ostarrichi). Ještě v X. století byl rozsah Boiohaema jiný než dnes, neboť k němu ještě nebylo čítáno »Pražsko«, t. j. vlastní území a říše přemyslovská, jak je viděti z t. ř. geografa Bavarského, který rozlišuje *Beheimare* (in qua sunt civitates XV) a *Fragane* (civitates XL), a z cestopisu Ibrahima ibn Jakuba, který zná v dnešních Čechách dvě území, *Frága* (*Brága* = Pražsko) a *Báima* (= Βοιωτιμον, Boiohaemum). K rozšíření historického názvu *Boiohaemum* — *Boemia* (Bohemia) na celou dnešní českou zemi došlo po vyvraždění rodu Slavníkovců a spojení celých dnešních Čech pod vládou Přemyslovců, průběhem XI. století. Kronikáři Kosmovi, který žil v druhé polovici tohoto století (asi od 1045—1125), byl již název *Boemia* pro celou zemi běžný (I. 2; vznik názvu ovšem vykládá mylně z *Boemus* = Čech, a tak jej v starších dobách spojuje s územím kmene Čechů, srov. I. 10 a d., 27); srov. k tomu Šimek, ČDV XII. 2 a d., Č. a M. 47 a d., 51.

Čechách. To byl úsudek všeobecný, o jeho správnosti nebylo nikým pochybováno. K. Zeuss, zakladatel nauky o historických starožitnostech germánských, snažil se uvésti v soulad s tímto domněle nepochybným poznatkem¹ i jiné zprávy o Markomanech. Jak ukáží později², opíral svou argumentaci především o Ptolemaia a přizpůsobil jeho zprávám (které si zčásti docela mylně vykládal) i zprávy Tacitovy, Strabonovy a j. tak, že zdánlivě všechny svědčily o tom, že Markomani byli (jenom) v dnešních Čechách. A věhlas Zeussův — jinak dojistá zasloužený — způsobil, že jeho názor se stal kredem vši německé literatury, a to i těch autorů, kteří jinak Ptolemaia, jehož zpráv užil Zeuss jako hlavního pilíře svého systému, úplně odmítají³. A Zeussův názor se stal také východiskem i při řešení otázek archeologických. Tak se došlo k obecnému úsudku německé literatury, že Keltové severočeských kostrových hrobů rané a střední doby latenské jsou Bojové a že popelnicová pole těchže končin v době římské patřila Markomanům.

Názor, že kostrové hroby severočeské patřily Bojům, sdílel z našich starších archeologů J. L. Píč⁴ a původně také L. Niederle⁵. V posledních letech se k němu přihlásil též I. L. Červinka⁶ a znovu jej hájí J. Schráníl⁷. Tím u nás tento problém nabývá nové aktuality.

Základem argumentace, dokazující bojský původ českých kostrových hrobů latenských, je předpoklad, že se Bojové k nám přistěhovali z Gallie. Tento předpoklad je opřen jednak o Liviovu báji o keltských vystěhovalcích z říše Biturigů, kteří byli králem

¹ K. Zeuss, *Die Deutschen und die Nachbarstämme* (Mnichov 1837), 115 a d.

² V odst. o Hermundurech a Markomanech.

³ Jak pevně zakotvil názor Zeussův, je zřejmo také z indignace, s níž se setkává každý pokus o jiné, kritičtější řešení.

⁴ J. L. Píč, *Starož.* II. 1. 131 a d., *Přehled české archeologie* (Praha 1908), 45 a d.

⁵ L. Niederle, O počátcích 47, kde zároveň vykládá, proč (vlivem Buchtelova datování) od tohoto názoru upouští.

⁶ I. L. Červinka, *Ebertův Reallexikon d. Vorgesch.* II (Berlín 1925), 101.

⁷ J. Schráníl, *Vorgesch. Böhmens u. Mährens* (Berlín—Lipsko 1928), 227, Jak přispěla prehistorie k řešení otázky pobytu galských Bojů v Čechách, *Sborník V. Novotného «Českou minulostí»* (Praha 1929), 9 a d., *Čsl. vlastivěda* II (1932), 69, 74. Bojský původ kostrových hrobů pokládá za pravděpodobný také A. Stocký, *Čechy v době železné* (Praha 1933), 13 a d.

Ambigatem posláni pod vedením jeho dvou synovců Bellovesa a Segovesa, aby si hledali nová sídla, a usadili se v severní Itálii (Gallii předalpské) a v území Hercynského lesa¹, jednak o zmínky jiných klasických autorů — Caesara a Tacita — o stěhování Gallů přes Rýn do Germanie². Báji Liviově, která byla kdysi hlavní oporou na př. Píčoví³, se dnes již právem nevěří⁴. Archeologové, kteří se jí vzdávají, zapomínají ovšem, že tím zároveň ztrácejí to nejdůležitější, čeho pro identifikaci hrobů potřebují, totiž data stěhování domnělých Bojů, které obsahovala báje Liviova, ale kterého už pro končiny Hercynského lesa nezná žádná ze zpráv, jež o stěhování Gallů mluví. Ze zprávy Liviovy byl totiž po úpravě podle italských poměrů vyčerpán rok 400 př. Kr. jako doba stěhování Bojů jak do Itálie, tak také do Hercynského lesa⁵. Zamítáme-li však báji Liviovu o Segovesovi jako pouhou smyšlenku⁶, rozplývá

¹ Livius V. 34: Prisco Tarquinio Romae regnante Celtarum, quae pars Galliae tertia est, penes Bituriges summa imperii fuit; ii regem Celtico dabant. Ambigatus is fuit, virtute fortunaque... praepollens, quod in imperio eius Gallia adeo frugum hominumque fertilis fuit, ut abundans multitudo vix regi videretur posse. hic magno natu ipse iam exonerare praegravante turba regnum cupiens Bellovesum ac Segovesum, sororis filios, inpigros iuvenes, missurum se esse in quas dii dedissent auguriis sedes ostendit: quantum ipsi vellent numerum hominum excirent, ne qua gens arcere advenientes posset. tum Segoveso sortibus dati Hercynii saltus; Belloveso haud paulo laetiores in Italiam viam dii dabant.

² Caesar, BG. VI. 24: Ac fuit antea tempus, cum Germanos Galli virtute superarent, ultro bella inferrent, propter hominum multitudinem agrisque inopiam trans Rhenum colonias mitterent. Tacitus, G. 28: Validiores olim Gallorum res fuisse summus auctorum divus Julius tradit; eoque credibile est etiam Gallos in Germaniam transgressos...

³ Píč, Starož. II. 1. 93 a d., 117 a d., Přehled 46.

⁴ Srov. k tomu B. Niese, Zur Geschichte d. kelt. Wanderungen, ZfdA XLII (1898), 133 a d., O. Bremer, Ethnographie d. german. Stämme² (otisk z Pauls Grundr. 2, Strassburg 1904), 43, V. Novotný, ČD. I. 1. 37, Duhn, Ebert RL. VI. 286 a d., Schráníl, Sborník V. Novotného 8.

⁵ Srov. Píč, Starož. II. 1. 120, V. Novotný, ČD. I. 1. 36.

⁶ Podstatně jinak zní zpráva Troga Pompeia, zachovaná ve výtahu Justinově XXIV. 4: Namque Galli abundanti multitudine, cum eos non caperent terrae, quae genuerant, trecenta milia hominum ad sedes novas quaerendas velut ver sacrum miserunt. Ex his portio in Italia consedit, quae et urbem Romanam captam incendit, et portio Illyricos sinus ducibus avibus (nam augurandi studio Galli praeter ceteros callent) per strages barbarorum

se nám tím také historický podklad pro datování přechodu domnělých Bojů kolem roku 400 a tím ovšem i chronologické spojení s kostrovými pohřebišti severočeskými.

Další slabinou hypotézy, spojujících tato pohřebiště se jménem Bojů, je i předpoklad, že se Bojové k nám přistěhovali. Pro to nemáme z historie vůbec dokladu. Tacitus, který jediný jmenuje Boje ve spojení s domněnkou, že kdysi také Gallové přecházeli přes Rýn do Germanie (podobně jako naopak za římské doby přecházeli Germáni přes Rýn do Gallie), činí tak se zřejmou rezervou a jmenuje proto, což jinak není jeho zvykem¹, svůj pramen — Caesara². Ale Caesar neví nic o tom, že by se byli i Bojové kdysi vystěhovali z Gallie! Pověst o stěhování Gallů přes Rýn do Germanie dokládá jediným národem: Volky Tektosagy³, nikoli Boji! O Bojích se zmiňuje Caesar na zcela jiném místě, mluví o nich v plusquamperfektu jako o starých obyvatelích území za Rýnem⁴ a nenaznačuje ani slovem, že by jejich příchod do Gallie byl vlastně návratem do staré vlasti, ač by to byl dojista při té příležitosti učinil, kdyby si byl něčeho takového vůbec býval vědom. A také Aeduové by byli zajisté neopomněli tímto důvodem podporovati svou žádost, aby směli Boje usaditi na svém území⁵, kdyby si byli bývali vědomi, že se Bojové vlastně vracejí do své někdejší, původní vlasti. U Tacita jde tedy zřejmě o mylné generalisování zprávy Caesarovy, že Gallové kdysi posílali kolonie za Rýn, na všechny Kelty, o nichž (Tacitus) východně od Rýna zvěděl. Ostatně Tacitus větou *eoque credibile est etiam Gallos in Germaniam*

penetravit et in Pannonia consedit: gens aspera, audax, bellicosa... Alpium invicta iuga... transcendit; ibi domitis Pannoniis per multos annos cum finitimis varia bella gesserunt. Hortante deinde successu divisio agminibus alii Graeciam, alii Macedoniam... petivere.

¹ To dobře zdůraznil již Bremer, Ethnogr.² 43.

² Tacitus. G 28, citát v. výše.

³ Caesar, BG. VI. 24; více o tom viz níže.

⁴ Caesar, tamže I. 5: [Helvetii] Boiosque, qui trans Rhenum incoluerant et in agrum Noricum transierant Noreiamque oppugnarant, receptos ad se socios sibi adsciscunt.

⁵ Caesar, BG. I. 28: Boios petentibus Aeduis, quod egregia virtute erant cogniti, ut in finibus suis collocarent, concessit.

transgressos zdůrazňuje i sám docela zřetelně, že tu jde o pouhou domněnku, které snad sám mnoho nevěřil.

Nemáme tedy ani jediného skutečného důkazu historického, že by se byli Bojové do oblasti hercynské přistěhovali ze Zarány (z Gallie). A nemáme pro to také ani důkazu archeologického. Neboť to, co kdysi za důkaz pokládal Píč, totiž severoitalské hroby galské v okolí Bologně¹, skutečným důkazem není. Už před lety ukázal Niederle², že obsah galských hrobů z okolí Bologně — i když nehledíme k četným stopám vlivu kultury etruské a j. — není tak shodný s obsahem našich kostrových hrobů severočeských, aby bylo lze mluvit o témž kmeni nebo národě. A od té doby naše vědomosti o latenské kultuře opět značně pokročily. Víme dnes, že kostrová pohřebiště této kultury jsou rozseta po širém území od severní Francie přes střední a jižní Německo, Čechy, Moravu a Slezsko až do Slovenska a do Uher, a přes alpské země do severní Itálie a na půlostrov Balkánský. Na celé této rozsáhlé ploše nelze ovšem mluvit o jednom jediném kmeni nebo národě. Jenom tolik je jisté, že tu jde vesměs o Kelty, kteří se někdy v době mezi V. až III. stoletím př. Kr. vydávali ve velkých zástupech na pochod z přelidněné keltské oblasti v poříčí Marny a v sousedních končinách porýnských, aby si vyhledali nová sídla. Ale to ovšem neznamená, že z oněch končin musili vyjít vůbec všichni Keltové, s nimiž se v končinách východně od Rýna v době latenské shledáváme. Naopak, z badání o evropské pravlasti jednotlivých větví evropských Arijců (Indoevropanů) můžeme již dnes jako bezpečný výsledek přijmouti nauku, že k původní kolébce Keltů náležela také velká část pozdější Germanie³, v oblasti východně od středního Rýna nejméně alespoň západní polovina velkého Caesarova Hercynského lesa. A dnešní naše vědomosti archeologické tento závěr potvrzují. Můžeme totiž sledovati přechod a pozvolný kulturní vývoj jihoněmecké a české mohylové oblasti doby hallstattské do doby latenské⁴. V posledních desetiletích se mysli-

¹ Píč, Starož. II. 1. 129 a d., Přehled 46.

² Niederle, Datování galské kultury v Čechách a na Moravě (otisk z Pravěku V, 1909), 5 a d.

³ Srov., co už k tomu pověděl Niederle, O počátcích 8 a d. (kde i starší lit.).

⁴ Srov. J. Eisner, Latěna v jihočeských mohylách, Pravěk VII (1911);

že se tento vývoj končil již v rané době latenské. Výzkum B. Dubského v poříčí Otavy a Volyňky však ukázal, že vývoj snad šel i dále do střední a pozdní doby latenské¹, t. j. až do posledního století př. Kr. Výzkum arci potřebuje ještě v mnohém směru doplnění, zejména pokud se týká střední doby latenské, která dosud není tak pregnantně nálezy zastoupena, jak bychom si přáli, ale podle práce Dubského můžeme přece jen souditi, že staré keltské obyvatelstvo hercynské oblasti, jež nám mohylová pole reprezentují, a to snad již od střední doby bronzové², se udrželo v někdejších svých sídlech i po invasi nového keltského lidu, který za velkého stěhování keltského z Porýní a severní Francie přišel někdy ve IV. století př. Kr. do severních Čech a na Moravu, a který na rozdíl od staršího lidu mohylového pochovával své nebožtíky nespálené v hrobech, vykopaných v zemi, bez mohylového násypu, který by byl ještě dnes patrný.

Jde nyní o to, jaké jméno máme dáti tomuto obojímu keltskému lidu. J. Schráníl, který se naposledy touto otázkou u nás podrobněji zabýval a došel rovněž k závěru, že lid mohylový se u nás udržel i za střední doby latenské a že tedy máme »v Čechách dvě současné kulturní skupiny«, jež obě musíme pokládati

4 a d., O keramice ranně latenské, Památky XXVI (1914), 1 a d., E. Bademacher, Kelten, Ebert RL. VI (1926), 282 a d.

¹ B. Dubský, La tène jižních Čech (Strakonice 1932), 15 a d., 49, 109 a d., Eisner, ČCH XXXIX (1933), 125.

² Srov. J. Déchelette, Manuel d'archéologie préhistorique, celtique et gallo-romaine² IV (Paříž 1927) 586, G. Kossinna, Deutsche Vorgesch. 4 (Lipsko 1925, Mannusbibl. 9), 44, 52, 57 a j., Píč, Starož. I. 2. 132 a d., Niederle, O počátcích 48, a j. Věc si ovšem musíme představovati tak, že původní lid mohyl doby bronzové dostal jak před koncem doby bronzové, tak také snad v době hallstattské příliv nového lidu jednak z oblasti popelnicových polí lužickoslezských, jednak asi též z poalpského okruhu hallstattského. Že mohyly doby latenské jsou původu keltského, soudí se dnes všeobecně; srov. na př. P. Reinecke, Zur Kenntnis der La Tène-Denkmaeler der Zone nordwärts der Alpen, Festschrift d. röm.-germ. Centralmus. Mainz (1902), 57, Altertümer uns. heidn. Vorzeit V seš. 9 (Mohuč 1907), 287, K. Schumacher, Siedelungs- u. Kulturgesch. d. Rheinlande I (Mohuč 1921), 120 a d., E. Bademacher, Ebert RL. VI. 282 a d., O. Menghin, Einführung i. d. Urgesch. Böhmens u. Mährens (Liberec 1926), 97 a d., z našich autorů Píč, Starož. I. 2. 133, II. 1. 133, Schráníl, Vorgesch. 226, Stocký, Čechy v době žel. 10, a j.

za galské¹, snažil se dojítí řešení této otázky cestou archeologickou, a to zpětným postupem od Markomanů k Bojům. Vycházejí z předpokladu, že »s archeologického hlediska je dnes naprosto vyloučeno, abychom mohli hledati sídlo Markomanů jen v jižních Čechách a sousedním pásmu při Dunaji, poněvadž tamní nálezy jsou nepatrné a ukazují tutéž kulturu, která je bohatě zastoupena na četných sídlištích i rozsáhlých pohřebištích severní poloviny Čech, jež dosvědčují, že jsou tu zachovány zbytky mocného a bojovného kmene, který byl v prvých desetiletích našeho letopočtu v čilém kulturním spojení s říší římskou«, dochází k závěru, »že severní část Čech, ve které jsou pohřebiště markomanská, jest historické Boiohaemum, kde také sídlili gallští Bojové«, a přispisuje proto latenské kostrové hroby této oblasti Bojům². Kostrové hroby moravské a slovenské přičítá Kotinům³. Otázkou, jak máme pojmenovati keltskou oblast mohylovou, se vůbec nezabývá.

Nutno přiznati, že toto řešení bojské otázky by bylo nejpohodlnější a nejsnáze by nás zbavovalo rozličných rozpaků. Proto také je už od mnoha let téměř obecně přijímáno. Myslím však přece, že je potřebí věc bedlivěji uvážiti. Zejména myslím, že musíme kritičtěji přihlížeti k obsahu historických zpráv o sídlech Bojů a že nesmíme prostě přehlížeti zprávy, které nesouhlasí s našimi teoriemi. Podle mého názoru je a zůstane při řešení otázek ethnologických rozhodujícím kriteriem obsah zpráv historických. Umisťují-li zachované zprávy historické sídla Bojů do bavorského Podunají a do končin jemu blízkých, nesmíme tuto skutečnost prostě jen pomíjet mlčením a přičítat Bojům archeologickou oblast kulturní, která je od území, na něž ukazují zprávy historické, tak značně vzdálena, jako je tomu u oblasti severočeských kostrových hrobů. Rozpor mezi polohou této oblasti a území, na které ukazují zprávy historické, je tak veliký, že bychom ji nesměli nazvati bojskou, i kdybychom neměli jiné kulturní skupiny, jejíž poloha by s obsahem historických zpráv lépe souhlasila. Zcela jinak je tomu však při druhé, jižnější keltské oblasti. Je sice pravda, jak jsem již uvedl, že latenská kultura této oblasti není ve všech časových oddílech stejně

¹ Schráníl, Vorgesch. 226.

² Sborník V. Novotného 12.

³ Vlastivěda II. 69.

skvěle doložena jako v oblasti kostrových hrobů, jmenovitě že je dosud málo charakteristických nálezů střední doby latenské (Reinecke C), ale to je přece jen zjev podřadnější, který může mít svou příčinu i v našich nedostatečných vědomostech a může být odstraněn novými nálezy. Nálezy Dubského v jihočeských mohylách ukazují, že není nutno počítati s odchodem keltského lidu mohylového v starší době latenské (koncem Reineckova stupně A) ani v sousední bavorské oblasti mohylové. Také tam můžeme při bedlivější práci lokálních badatelů očekávati více dokladů z mladších fází latenské doby, než jich je dosud známo. Než ať tomu bude již jakkoli, i tam máme již dnes v mohylách doklady o keltském osídlení v oblasti, do níž historické zprávy Strabonovy a Tacitovy umísťují Boje¹. Přehlížeti tyto zprávy nesmíme. Nezbyvá nám proto než spojití jméno Bojů s lidem mohylové oblasti v jižních Čechách a v Bavořích severně od Dunaje a ponechati budoucím výzkumům rozřešení archeologických problémů, na které zatím ještě naše vědění nestačí.

Jsou-li česká a sousední bavorská mohylová pohřebiště a k nim příslušná sídliště² původu bojského, kterému keltskému národu máme přičísti hojná a kulturním obsahem bohatá kostrová pohřebiště v severní polovici Čech a na Moravě? Pohřebiště tato pocházejí z mladšího období starší doby latenské (Reinecke B) a z celé naší střední doby latenské (Reinecke C), tedy okrouhle asi ze IV.—II. století př. Kr. Nejstarší nálezy v nich dosud objevené ukazují, že invase lidu v nich pochovaného nastala, když už lid mohylový po delší dobu — snad po celé jedno století — žil v kultuře latenské (Reinecke A) a když už lid popelnicových polí t. ř. lužicko-slezských z příčin nám blíže neznámých Čechy a Moravu opustil. Nálezy v hrobech i celý pohřební obřad ukazují, že jde o týž keltský lid, který zaujal v dlouhém pásu území severních a středních Čech, Moravy, část Slezska a s druhé strany snad i část Durinska. V hrobech se jmenovitě u nás v Čechách a na Moravě hojně vy-

¹ Srov. výše str. 6; že se poloha našich a sousedních bavorských mohyl dobře shoduje s údaji historických zpráv o sídlech Bojů, ukázal již před lety Niederle a klonil se proto k názoru, že by tyto mohyly mohly býtí původu bojského, srov. O počátcích 48.

² Srov. Dubský, La tène 57 a d.

skytují zbraně, dlouhé železné meče, hroty kopí a j. Téměř každý mužský hrob svědčí svým obsahem o tom, že lid na těchto hřbitovech pochovaný náležel k národu válečníků, o jehož bohatství a zálibě ve špercích dávají výmluvné svědectví zejména hroby ženské. Poloha sídel tohoto národa ukazuje, že byl po dobu nejméně tří století přední keltskou stráží na hranicích Germánstva. Germánské hroby s žárovými pohřby a svéráznou keramikou ukazují, jak lid v nich pochovaný po staletí s keltským lidem kostrových hrobů sousedil, podléhal jeho kulturnímu vlivu, ale zároveň se stále větší silou tlačil do jeho území. Doklady toho se nám zachovaly jmenovitě dobře v Durinsku, kde jsou zachovány germánské hroby vedle keltských¹, a v severních Čechách, kde germánské hřbitovy u Podmokel n. L., v Krivicích u Děčína, u Kobyl (u Turnova), i jednotlivé hroby jinde nalezené² naznačují, jak Germáni od severu pronikali v obou posledních stoletích př. Kr. českými horami do hlavního území keltského lidu. Že to bylo možno, je zároveň dokladem, jak branná síla tohoto lidu znenáhla upadala.

Nemáme historických zpráv, které by nám dovolovaly zcela bezpečně rozhodnouti, jak se jmenoval keltský lid, jehož osudy nám takto nálezy osvětlují. Ale máme přece podle mého názoru alespoň dva historické doklady, které nám umožňují více než pravděpodobný dohad. Je to především zmíněná již zpráva Caesarova o galských vystěhovalcích, kteří se kdysi pro přelidnění území, na němž seděli, a pro nedostatek půdy s tím souvisící vypravili za Rýn hledati si nová sídla. Jak víme dnes z archeologických nálezů, bylo to velké množství lidu, který zřejmě příslušel k většímu počtu kmenů a nevyšel ze svých původních sídel najednou, nýbrž postupně v průběhu asi dvou století (hlavně). Archeologické nálezy i historické zprávy, jež

¹ Srov. F. Kropf, Latènezeitliche Funde an der keltisch-germanischen Völkergrenze zwischen Saale und Weißer Elster (Mannusbibl. 5, 2. vyd. Lipsko 1930), 11 a d., 93 a d., Déchelette, Manuel² IV. 580 a d., G. Kossinna posledně v práci Ursprung und Verbreitung der Germanen in vor- und frühgeschichtlicher Zeit (Lipsko 1928, Mannusbibl. 6), 17 a d., 23, 38 a d., mapa č. 45, H. Preidel, Die germanischen Kulturen in Böhmen u. ihre Träger II (1930), 122 a d.

² Srov. H. Preidel, Germanen in Böhmen im Spiegel der Bodenfunde (Liberec 1926), 15 a d.

se nám o tomto velikém stěhování keltském zachovaly, svědčí o neobyčejné statečnosti a dobytelských vlastnostech lidu, který tak zaplavil velkou část střední Evropy od Durinska, severních Čech a Slezska až po severní Itálii a který se později dostal přes Balkánský půlostrom až do vnitra Malé Asie, kde založil ve staré Frygii a Kapadokii říši, jež proslula zejména svými boji s říší pergamskou za vlády Attala I. a Eumena II. (241—159 př. Kr.) a udržela si samostatnost až do doby Augustovy, kdy (25 př. Kr.) podlehla převaze římských zbraní. Z Gallů, kteří se usadili v končinách východně od Rýna, v oblasti hercynské, jmenuje Caesar (BG. VI. 24) jediný kmen nebo národ — Volky Tectosagy. Jeho zpráva o nich je dosti obšírná a pro naši otázku přes svoji nedostatečnou určitost v lokalisaci velmi důležitá. Práví se v ní: *Itaque ea, quae fertilissima Germaniae sunt loca circum Hercyniam silvam, ... Volcae Tectosages occupaverunt atque ibi consederunt; quae gens ad hoc tempus his sedibus sese continet summamque habet iustitiae et bellicae laudis opinionem: nunc quoque in eadem inopia, egestate, patientia, qua Germani, permanent, eodem victu et cultu corporis utuntur... Caesarova lokalisace Volků nás ovšem neuspokojuje, neboť při velké rozloze jeho Hercynského lesa od středního Rýna až po východní Karpaty¹ není dosti určitá. Ze zprávy je však přece jen zřejmo, že Volkové jsou přímými sousedy Germánů, a lze z ní podle Caesarovy informovanosti o jejich bojovnosti a způsobu života usuzovati, že seděli v končinách, které byly ještě v přímých obchodních stycích s Porýním, takže mohly o nich do Porýní dojít zprávy, jež Caesar re-produkoval. To bylo dobře možné, jestliže Volkové seděli na př. v severních Čechách, kam šly Pomoháním důležité a za doby Caesarovy, t. j. v době pozdnělatenské (v první polovině posledního století př. Kr.), hojně užívané obchodní trati, ale bylo by již sotva pravděpodobné, kdyby byli Volkové seděli až někde v oblasti karpatské.*

A s tím dobře souhlasí i druhý, historicky velmi důležitý doklad: jméno Volků nabylo pro Germány, postupující ze své severní vlasti na jih proti oblasti keltské, tak velkého významu, že se jim záhy, pravděpodobně již někdy ve IV. století př. Kr.², stalo obecným

¹ Caesar, BG. VI. 25.

² Srov. Bremer, Ethnogr.² 28, 42, Much, Hoops RL. IV. 423 a d.

označením pro Kelty vůbec, srov. sthn. *Walach*, *Walh*, střhn. *Walch*¹. Také pro to nám dává archeologická oblast keltských hrobů kostrových, zaujímající území od Durinska až do Slezska a Moravy, velmi dobrý výklad. Národ válečníků a dobyvatelů, který zaujal toto na starověké poměry velmi rozsáhlé území a který si pravděpodobně podmanil i sousední kmeny germánské, jak můžeme usuzovati podle pronikavého vlivu keltského, který se projevuje i v germánských hrobech sousedních oblastí, musil vzbuditi takový respekt u všech germánských kmenů, že se jim jeho jméno lehkostalo synonymem se jménem Keltů vůbec. Poloha jeho sídel v povodí horního Labe a horní Odry, tedy při dlouhé střední části jižních hranic germánského živlu, tento proces jistě také usnadnila.

Obojí tedy, zpráva Caesarova i germánský obyčej užívati jména Volků jako kolektivního názvu pro Kelty vůbec, svědčí pro ztotožnění lidu našich kostrových hrobů latenských s Volky Tektosagy. A s tím dobře souhlasí také okolnost, že Slované přejali jméno Volků jako obecný název pro Kelty a Romány od Germánů, jak ukazuje slovanské *Vlach* < germ. *Walch*, *Walh*². Tento jazykový proces je podle mého názoru důkazem, že Slované vůbec Volků nepoznali ze vzájemných přímých styků, nýbrž jenom z pověstí o velikosti a významu Volků, kolujících u jejich germánských sousedů. To si můžeme dobře vysvětliti, lokalizujeme-li Volky do severních Čech, na Moravu a do Slezska, tedy do oblasti, oddělené od slovanských sídel germánským tehdy územím při horní Visle, ale sotva bychom si to mohli tak lehkost vysvětliti, kdyby Volkové byli seděli v oblasti karpatské. Tedy také to svědčí ve prospěch ztotožnění Volků Tektosagů s lidem našich kostrových hrobů latenských.

Proti ztotožnění Volků Tektosagů s lidem latenských hrobů kostrových se před lety vyslovil Pič z důvodů archeologických. Soudil původně, že by snad mohly býti památkou po nich kostrové

¹ Müllenhoff, DA. II². 279 a d., IV². 100 a d., Bremer, Ethnogr. ². 44, Much, Hoops RL. IV. 424, 433. Význam, kterého nabylo jméno Volků pro Germány, je zároveň také nejlepším dokladem, že Caesarova zpráva je věrohodná a že není jen pouhou smyšlenkou, jak soudil Niese, ZfdA XLII. 142 a d., a po něm i jiní; srov., co proti theorii Nieseově uvedl již S. Müller, Die Heimat der Volcae, Beitr. XXIV (1899), 538 a d.

² Müllenhoff, DA. II². 89, 279 a d., Much, Hoops RL. IV. 424, Niederle, SS. I. 311 a d.

hroby v okolí hradiště na Gleichberku v Meiningensku, ale pak jej od tohoto názoru odvrátil výsledek jeho studijní cesty po jižní Francii, při níž dospěl k závěru, že Tektosagové v okolí Toulousu snad pochovávali své mrtvé v mohylách podobně, jako to snad činili také Volkové Arekomičtí, usazení mezi nimi a dolní Rhonou, a že tedy Caesarovy hercynské Volky Tektosagy musíme hledati v pozdních mohylách někde při Mohanu¹. Ale tento závěr není dosti odůvodněn a myslím, že asi Píče k němu vedla především jeho theorie, že severočeské kostrové hroby jsou původu bojského, a z toho vyplývající úvaha, že Tektosagy musíme hledati v jiném druhu hrobů — tedy v mohylách — západně od nich. Píč sám doznal, že v okolí Toulousu, střediska Tektosagů při horní Garonně, vůbec nenalezl hrobů, které by bylo lze důvodně připsati Tektosagům², a podle výsledků studia Décheletteova³ spíše lze usuzovati naopak, že Tektosagové toulousští před dobou římské okupace snad své mrtvé pochovávali nespálené. Po mohylách z doby latenské není v jejich území ani stopy. V době »gallořímské« také tito jihofrancouzští Tektosagové své nebožtíky spalovali, podobně jako Volkové Arekomičtí a všichni Gallové od nich na sever sedící vůbec⁴. Je však s podivem, že ani těchto hrobů dosud neznáme, ač máme existenci Tektosagů v těch končinách starověkými zprávami bezpečně doloženu⁵.

Není tedy archeologických nálezů, které by svědčily proti možnosti spojovati naše kostrové hroby latenské se jménem Volků Tektosagů, spíše naopak. A pro ztotožnění s kostrovými hroby spíše než s pomohanskými mohylami svědčí i rozdílný ráz obojích pohřebišť: kostrové hroby nesou — v dokonalé shodě s Caesarovou charakteristikou Tektosagů — všechny známky národa válečníků, kdežto v mohylách se našlo zbraní jen velmi poskrovnu.

Že Caesarovi hercynští Volkové Tektosagové musí býti umístěni kdesi v naší oblasti nebo alespoň v jejím blízkém sousedství, vy-

¹ Píč, Starož. II. 1. 136 a d.

² Tamže 136.

³ Déchelette, Manuel² IV mapa III při str. 566, srov. též Rademacher, Ebert RL. IV. 1 tab. 68.

⁴ Caesar, BG. VI. 19; srov. k tomu Déchelette, Manuel² IV. 520.

⁵ Srov. na př. Strabon IV. 1. 12 a d., 2. 1, XII. 5. 1.

citovala již řada badatelů. Hlavní překážkou většině z nich byla ovšem představa, že celé dnešní Čechy měli osazeny Bojové. Tak docházelo k lokalisacím Volků do území kolem nich, do Pomohani, k horní Veseře a jejím přítokům, do Durinska, Lužice, Slezska a Haliče, nebo konečně na Moravu¹. Potřebu lokalisovati Volky také do Čech cítil již na př. Müllenhoff a vypomohl si proto tím, že je umístil do Čech (a na Moravu) jako mladší keltskou vrstvu po odchodu Bojů (dříve byli podle jeho soudu v Hessensku a v Pomohani)². Největšího ohlasu došla dosud Zeussova lokalisace Volků na Moravu³. Přijal ji R. Much, Kretschmer, Bremer, původně také Dvořák, Bretholz a j.⁴ Z předních archeologů se pro tuto lokalisaci vyslovili Reinecke a Menghin⁵. K tomu třeba poznamenati, že proti omezování sídel Volků jenom na Moravu svědčí jak důvody historické, tak také důvody archeologické. Po stránce archeologické nelze přehlížeti, že podle zbytků hmotné kultury i pohřebního ritu nutno předpokládati týž lid jako na Moravě také ve Slezsku, v severních Čechách a snad i v přilehlých končinách dále na západě. Pocházejí-li archeologické nálezy moravské od Volků, pak od nich pocházejí také nálezy téže doby i v ostatních oblastech zde jmenovaných. Při tom ovšem lze připustiti, že se původně jednotný lid, který tyto oblasti obsadil, mohl postupem doby částečně diferencovati, rozdělit na podružnější kmenové celky, což by při geografické poloze jejich sídel, rozdělených lesnatými pohorími, a při délce doby, po kterou v nich seděli (nejméně tři století), bylo zcela přirozené, ale i při tom šlo stále o týž celek, o jeden národ, jak svědčí přímo podivuhodná jednotnost jeho v kultuře i v pohřebním ritu. A k témuž výsledku vedou i úvahy historické. Zpráva Caesarova i germánský obyčej označovati jménem Volků všechny Kelty dokazuje, že šlo o jeden z prvních keltských národů, s nímž se Germáni seznámili, a to ještě před prvním obdobím hláskových

¹ Srov. Šimek, Č. a M. 56 a d., kde je citována i nejdůležitější literatura, již bych doplnil (pro lokalisaci k horní Veseře) prací E. Nordena, *Die germanische Urgeschichte in Tacitus Germania* ³ (Lipsko-Berlín 1923), 408.

² Müllenhoff, *DA.* II². 277 a d., 300, IV². 452, 481.

³ Zeuss, *D. N.* 118.

⁴ Srov. mé Č. a M. 56, pozn. 4.

⁵ Reinecke, *AuhV.* V. 9 str. 287, Menghin, *Einführung* 98.

změn v germánštině, označovaných něm. terminem »Lautverschiebung«¹, tedy v dobách, kdy jazyková hranice Germánů a Keltů byla mnohem severněji, než je dnešní Morava². Kdyby Volkové byli tehdy seděli na Moravě a Bojové, jak se dnes soudí, v severních Čechách, nebyli by Keltové dostali své sumární označení germánské po Volcích, nýbrž mnohem spíše po Bojích. Nestalo-li se tak, je to právě jen důkazem, že Volkové měli sídla severněji než Bojové, nikoli naopak.

Historické i archeologické důvody mluví tedy pro to, aby chom připsali jihočeskou keltskou oblast mohylovou hercynským Bojům, severočeskou oblast keltských hrobů kostrových spolu se sousedními oblastmi téhož druhu Volkům Tektosagům.

Jaké byly osudy a vzájemný poměr obou těchto příbuzných národů? O obojím se dovidáme z historických zpráv i z archeologických nálezů poměrně velmi málo. Pro starší dobu máme vlastně jen svědectví archeologických nálezů. Podle něho pronikal lid mohylových polí jihočeských, tedy Bojové, počátkem doby latenské, asi v V. stol. př. Kr., vítězně do středních Čech k dolní Vltavě a ještě severněji k Ohři³. Příchodem Volků, o jejichž povaze válečníků a výbojců podávají více než dostatečné doklady jak archeologické nálezy, tak také zpráva Caesarova, se ovšem situace podstatně změnila, a to v neprospěch Bojů. Území jejich se rázem ztenčilo. Ve středních Čechách mohylová kultura od té doby mizí. Je možné, že již v té době začalo stěhování hercynských Bojů za Dunaj. A není vyloučeno, že i výskyt obou jmen — (Tolisto-) Bojů a Tektosagů — vedle sebe mezi Kelty, kteří se počátkem III. století př. Kr. dostali až do Malé Asie⁴, má tu svou příčinu.

¹ Bremer, Ethnogr.² 28, 42, 44, 53 a d., Much, Hoops RL. IV. 423; k datování srov. též Schwarz, MÖIG XLIII. 229.

² To správně vystihl již Bremer, Ethnogr.² 45; srov. též Much, viz výše 424 a d.

³ Srov. Stocký, Čechy v době žel. 12.

⁴ Strabon IV. 1. 13: τριῶν γὰρ ὄντων ἑθνῶν, ἐν ἑξ αὐτῶν τὸ περὶ Ἀγκυραν πόλιν Τεκτοσάγων λέγεται, τὰ ἄλλα δύο ἐστὶ Τρόκμοι καὶ Τολιστοβῶγιοι... XII. 5. 1: Πρὸς νότον τοίνυν εἰσὶ τοῖς Παφλαγοῖσι Γαλάται· τούτων δ' ἐστὶν ἔθνη τρία, ... Τροκμοὶ καὶ Τολιστοβῶγιοι, τὸ τρίτον... Τεκτόσαγες. Srov. k tomu Bremer, Ethnogr.² 45, 54, Much, Hoops RL. IV. 424, Besnier, Lexique de la géographie ancienne (Paříž 1914), 747.

Odlivem bojského lidu bylo by snad možno vykládati i dosavadní malý počet nálezů ze střední doby latenské v oblasti mohylové. Něco určitějšího je tu ovšem těžko říci proto, že naše archeologické vědomosti o této otázce jsou ještě kusé. Je také možno, že mnoho nálezů právě z té doby vzalo již za své tím, že mohyly byly [při polních a lesních pracích] zničeny bez povšimnutí. Jsou totiž často zcela nenápadné, protože se přimykají ke skalním pahrbkům. Vodní a vzdušná erose je za dvě tisíciletí změnila tak, že vypadají jako přirozený svah pahrbků. Je tedy více než pocho-pitelné, že zůstaly často nepovšimnuty. Mnoho jich bylo asi zničeno také kameníky, kterých je v jižních Čechách téměř v každé vsi několik a kteří skalní pahrbky v polích i lesích systematicky odklízejí, dobývajíce z nich štěrk i lomový kámen (žulu, rulu, pís-kovec a j.).

V poslední fazi latenské kultury se obraz osídlení v Čechách i na Moravě, pokud je můžeme podle archeologických nálezů sledovat, silně mění. V jižních Čechách máme nyní osídlení lépe do-loženo než z předcházející střední doby latenské, a to především sídliště, z nichž některá dokládají spojení této faze s dobami staršími¹. Hrobů známe z pozdní doby latenské jen poskrovnu. Pokud je tu vůbec nějaký úsudek možný, zdá se, že se i v severní keltské oblasti české ujal obyčej spalovati mrtvé², snad vlivem sousední oblasti germánské, jejíž lid — jak bylo již řečeno — pronikal ho-rami i do severních Čech. Jak se utvářil v této době osud severo-českých Keltů, z nálezů — nehledíme-li k existenci obou hrazených osad u Stradonic a Hradiště u Nasavrku — dosud není dobře vi-děti. Caesar mluví o Volcích, kteří za jeho doby ještě seděli ve svých starých sídlech. Jejich častým stykem s Germány lze dobře vysvětliti Caesarova slova, že žijí v stejné chudobě a užívají i téhož kroje jako Germáni (nunc quoque in eadem inopia, egestate, patien-tia, qua Germani, permanent). Caesar tím chce ovšem především zdůrazniti rozdíl, jaký je mezi těmito Kelty a změkčilým obyva-telstvem vlastní Gallie, ale tím jeho charakteristika Volků nepo-

¹ Dubský, La tène 57 a d., 82, 109 a d.

² Srov. na př. už ze starší doby žárové hroby, zjištěné u Velkých Opolan, J. Hellich, Žárové hroby typu latenského »Na Horkách« u Velkých Opolan na Poděbradsku, Památky XXXI (1919), 148 a d.

zbývá ani ceny, ani významu. A uvážíme-li, co nám o vzájemném poměru Volků a Germánů za doby Caesarovy, nebo přesněji na přelomu střední a pozdní latenské doby dosvědčují nálezy archeologické (rok 100 př. Kr. je tu ovšem jen pouhou schematickou pomůckou chronologickou, ve skutečnosti mohla střední doba latenská doznívati v severních Čechách ještě déle v průběhu první polovice posledního století př. Kr.), pochopíme, že i slova Caesarova *ad hoc tempus his sedibus sese continet — nunc quoque in eadem inopia... permanent* mohou míti hlubší smysl. Mohou znamenati, že za doby Caesarovy (*ad hoc tempus, nunc*) už nedobývají Volkové — ač jsou stále ještě stateční — nových území jako kdysi a že se již celým svým bytem silně sblížili s Germány. Poznenáhlym splynutím obou živlů, keltského a germánského, které se tak průběhem posledního století př. Kr. uskutečnilo, dostaneme také nejlepší vysvětlení pro vznik české kultury dobřichovské, k němuž došlo — zřejmě po přílivu nového germánského lidu ze středního Polabí — někdy kolem počátku našeho letopočtu právě v oblasti, již dříve zaujímal lid kostrových hrobů latenských¹.

Poměrně rychlý zánik živlu keltského, který můžeme v nálezech kultury dobřichovské pozorovati, lze ovšem nejsnáze vyložit tím, že šlo již jen o zbytky někdejšího keltského obyvatelstva, a že větší část jeho ustoupila tlaku od severu a odstěhovala se. Kam se uchýlila, zda do jižních Čech, či ještě dále na jih, za Dunaj, nelze zatím pověděti. Tímto podstatným úbytkem keltského obyvatelstva ze severních Čech by snad bylo lze vyložit také zjev, že po něm máme z doby pozdnělatenské tak málo památek. Ovšem je tu třeba hned uvést, že jich máme z té doby ze severních Čech vůbec málo (i z krajin, které byly pravděpodobně osazeny Germány), a že by přece nebylo správné vyvozovati z toho, že byly po celou tu dobu severní Čechy vůbec bez obyvatelstva. To pokládám při úrodnosti oblastí, o něž tu jde (a na něž se opravdu dobře hodí Caesarův *termin fertilissima loca circum Hercyniam silvam*), a při jejich prastarém kulturním významu, který nás plně opravňuje k předpokladu, že velké plochy právě neúrodnější půdy jejich byly již od dávných dob zbaveny lesů a tedy pro osídlení v každé době

¹ Více o tom viz v odd. o Germánech.

vhodné, prostě za nemožné. Kdyby se byla země toho druhu uprázdnila na jižních hranicích Germánstva, u něhož právě poslední století př. Kr. je dobou velkého varu, způsobeného vedle přirozené expansivnosti především nedostatkem půdy, a projevujícího se posuny na jih i jihozápad, byl by ji zajisté co nejdříve obsadil některý z polabských germánských kmenů¹. Tedy o tom, že by severní Čechy — a Čechy vůbec — byly zůstaly po větší část posledního století př. Kr. liduprázdné, jak se často soudí, nemůže být řeči. Dosavadní nedostatek archeologických nálezů, pokud se nedá vyložití řidším osídlením a pohřbíváním zpopelněných nebožtíků, jehož stopy snáze uniknou pozornosti náhodných nálezců², bude asi mít svou příčinu především v nedostatku odborně školených a obětavých lokálních pracovníků, kteří by svůj okrsek dovedli opravdu systematicky studovat a nebáli se práce v terénu i za nepříznivého jarního a podzimního počasí (kdy se oře nebo jinak hýbe půdou).

Pokud se týká jižních Čech, byly naše archeologické vědomosti do nedávna také velmi kusé. Dnes víme již bezpečně, že bylo v pozdní latenské době osídleno povodí Volyňky, střední Otavy a dále na sever Blatensko, a podobně tomu nepochybně bylo i v jiných úrodných nebo z jiných hospodářských důvodů vyhledávaných končinách někdejší mohylové oblasti. Mám tu na mysli především bohatství těchto končin na zlato. Již H. Jireček upozornil — dovoláváje se posudku profesora báňské akademie Pošepného — na možnost, že to byli Keltové, kteří první v jižních Čechách jílovali a dolovali na zlato. Jireček se arci domníval, že to byli Volkové Tektosagové, přišlí z jižní Gallie³, kde je jako kovkopy připomíná Strabon⁴. Dnes ovšem víme, že postup stěho-

¹ Srov. k tomu současné svědectví Caesarovo o analogické situaci na jihozápadě, BG. I. 28: *Helvetios, Tulingos, Latovicos in fines suos, unde erant profecti, reverti iussit... noluit eum locum, unde Helvetii discesserant, vacare, ne propter bonitatem agrorum Germani... e suis finibus in Helvetiorum fines transirent.*

² A to zejména, jde-li o pohřby bez popelnice, při nichž byl popel s nespálenými kůstkami prostě nasypán na hromádku na zem, jak to zjistil Píeč na Stradonicích, Starož. II. 2. 9 a d.

³ H. Jireček, Studie ku kronice Kosmově, ČČM LXVI (1892), 256, 267.

⁴ Strabon IV. 1. 13.

vání Volků Tektosagů byl spíše opačný, protože jejich sídla pod Pyrenejemi jsou nepochybně mladšího původu než sídla v oblasti hercynské¹. Nemohli tedy přinést Tektosagové z Podpyrenejí své zkušenosti k nám, spíše by tomu mohlo být naopak. Ale zručnost v dobývání kovů, jmenovitě zlata a železa, byla u Keltů tak rozšířena, že to mohli být i jižních Čechách právě tak dobře Bojové, jako to byli v jižní Francii Tektosagové a j. nebo v zemích alpských na západě Salassové² a na východě Tauriskové. Ryžoviště a zlaté doly Taurisků v Noriku byly ostatně podle zprávy Polybiovy (žil v II. století př. Kr.) již i v druhé půli střední doby latenské tak proslulé³, že se mohla také odtud rozšířit dovednost ryžovati zlato z písečných nánosů vodních a snad i dobývati je z povrchových skalních vrstev za Dunaj do naší oblasti. Nemáme sice pro to u nás dosud přímých důkazů, ale těch není ani jinde, hned na př. v Noriku⁴, ačkoli je tam zprávou Strabonovou obojí, ryžování i doložení na zlato, tak znamenitě doloženo. To, co dnes již víme o keltských památkách doby pozdnělatenské, dovoluje nám však přece jen již jakýs takýs úsudek i po té stránce. Především je to velké množství zlatých mincí keltských, které byly dosud v Čechách nalezeny (duhovky a j.). Největší množství jich bylo sice nalezeno v končinách severnějších, při dolní Mži (na Hradišti u Stradonic, poklad u Podmokel⁵), ale tím není ovšem řečeno, že by kov jejich,

¹ Srov. Bremer, Ethnogr.² 43 a d., a k tomu Much, Hoops RL. IV. 424 a d. (hledá původní sídla Volků kdesi v oblasti při dolním Rýně); také Píč, Starož. II. 1. 138, pokládá sídla hercynských Volků Tektosagů za starší než sídla jihofrancouzská.

² Strabon IV. 6. 7.

³ Strabon IV. 6. 12: Ἐτι φησὶ Πολύβιος ἐφ' ἑαυτοῦ κατ' Ἀκυληϊαν μάλιστα ἐν τοῖς Ταυρίσκοις τοῖς Νωρικῶσι εὐρεθῆναι χρυσαῖον οὕτως εὐφυῆς ὥσ' ἐπὶ δύο πόδας ἀποσῦραντι τὴν ἐπιπολῆς γῆν εὐθὺς ὀρυκτὸν εὐρίσκεται χρυσόν, τὸ δ' ὄρυγμα μὴ πλείονων ὑπάρχειν ἢ πεντεκαίδεκα ποδῶν, εἶναι δὲ τοῦ χρυσοῦ τὸ μὲν αὐτόθεν καθαρὸν κυάμου μέγεθος ἢ θέρμου, τοῦ ὀγδοῦ μέρους μόνον ἀφεψηθέντος, τὸν δὲ εἶσθαι μὲν χωνείας πλείονος σφόδρα δὲ λυσίτελους . . . νῦν ἅπαντα τὰ χρυσαῖα ὑπὸ Ῥωμαίοις ἐστί. κἀνταῦθα δ', ὥσπερ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, φέρουσιν οἱ ποταμοὶ χρυσοῦ πῆγμα πρὸς τῷ ὀρυκτῷ, οὐ μέντοι τοσοῦτον.

⁴ Srov. L. Franz, Vorgeschichtliches Leben in den Alpen (Vídeň 1929), 92.

⁵ Srov. Píč, Starož. II. 2. 1, 9 a d. (roku 1877 nalezeno na Hradišti u Stradonic 200 zlatých mincí a krom toho tam nalézány zlaté mince dříve i později; r. 1771 nalezeno v bronzovém kotlíku u Podmokel [u Krivoklátu]

pokud byly raženy v Čechách¹, nemohl pocházeti z končin jižnějších. Dále může míti po té stránce také význam, že většina dosud zjištěných sídlišť je v blízkém sousedství ryžovišť zlata. Doba, z níž pocházejí nespočetné tisíce jihočeských sejpů a »hrubat«, provádějících někde — jmenovitě v povodí Otavy — téměř každý i sebe menší potůček po celé délce proti toku až ku prameni, nebyla dosud z největší části vůbec zjištěna. Je pravděpodobné, že velká část jich pochází ze středověku, kdy tu bylo ryžováno asi již v době vlády Slavníkovců nad jižními Čechami² a také později za Přemyslovců a jmenovitě za vlády Karlovy. Ale při rozsahu jihočeské zlatonosné oblasti je těžko uvěřiti, že by bylo její velké přírodní bohatství ušlo pozornosti starších obyvatelů a že by si ho byli nevšimli zejména Keltové, u nichž dobývání a zpracovávání kovů a jmenovitě zlata bylo tak rozšířeno. Posuzujeme-li věc s toho hlediska, sotva můžeme pochybovati, že existence keltských osad v sousedství ryžovišť na Blatensku pod Třemšínem a v poríčí Otavy je v přímé příčinné souvislosti s dobýváním a ryžováním zlata³. A nejsou, myslím, bez významu pro tuto otázku ani zajímavá jihočeská keltská hradiště s kamennými valy, umístěná rovněž v zlatonosných oblastech.

Otázce našich keltských hradišť nebyla dosud — nehledíme-li k hradištím u Stradonic a Okluk — věnována pozornost, jaké by zasluhovala. A přece jsou právě tato naše keltská hradiště problémem nad jiné zajímavým. Dělit bych je na dva základní druhy: na starší hradiště, založená již za doby kultury hallstattské, a na mladší, pocházející hlavně asi z poslední fáse latenské kultury. Na Moravě a v oblasti karpatské, kde došlo k výměně obyvatelstva, nemá toto rozlišování ovšem tak velkého významu jako v Čechách,

několik tisíc mincí, z nichž část byla zašantročena, ale zbytek, odevzdaný právě velkostatku, vážil ještě 80 vid. liber, t. j. 45·2 kg).

¹ H. Koblitz, Beiträge z. kelt. Münzkunde Böhmens, Mitt. österr. Ges. f. Münz- u. Medaillenkunde XIV (1918), 117, R. Forrer, Kelt. Münzwesen Ebert RL. VI (1926), 311, 315 a. d.

² Šimek, Západní hranice Slavníkovy říše, Pekařův sborník I (Praha 1930), 100 a. d.

³ O krajině blatenské tak sondil již také J. Siblík, Sídliště rázu stradonického u Chlumu-Bezdědovic na Blatensku, Památky XXV (1918), 113, 116, Po stopách stradonické kultury na Blatensku, Obzor praehistor. III (1924), 123.

kde máme zároveň také dvě keltské oblasti, v nichž žil patrně po celá staletí dvojí keltský lid vedle sebe. Pokud lze dnes přehlédnouti, liší se v Čechách tyto dva druhy keltských hradišť velmi podstatně i po stránce stavební. Prvý druh je soustředěn hlavně asi v jihozápadních Čechách západně od Vltavy, a to, jak se zdá, především v zlatonosné oblasti v poříčí Otavy a v oblasti brdské jižně od střední a dolní Mže. Jsou to hradiště s mohutnými, často široce rozběhlými kamennými valy, založená pravidelně ve velmi romantických polohách na skalních temenech hor nebo vrchů, dominujících často celé krajině. Patří sem, pokud dnes víme z nálezů archeologických¹, především dvě hradiště nad řekou Volyňkou, a to Věvec na Pržmu u Lčovic (769 m) a hlavní část Hradiště u Libětic (u Sousedovic, 600 m)², a dále opodál horní Otavy hradiště na Sedle u Albrechtic³ (nedaleko Karlova hradu Kašperka

¹ Srov. Dubský, La tène 85 a d. (tam viz i jinou starší lit.). Hradiště u Budětic (u Ráblí), o němž se Dubský zmiňuje na str. 85 a 105, sem nepatří; je to zbytek malého hradu z doby gotické.

² Pokládám označení »u Libětic« za nejpřesnější, protože jsou Libědice, výšková osada na sedle mezi Hradištěm a Kbýlem, hradišti nejbližší; Sousedovice jsou hluboko pod severním svahem hradiště, jsou tedy pro označení hradiště méně vhodné, a nejméně se ovšem hodí označení »u Strakoníc«, s nímž se také někdy v literatuře setkáváme, nejen proto, že je hradiště od nich vzdáleno asi půldruhé hodiny cesty, nýbrž i proto, že není vyloučena možnost omylu, protože jsou v okolí Strakoníc tři hradiště, kromě našeho ještě hradiště na Kněží hoře u Katovic a Hradec u Řepice, tento dokonce mnohem blíže k Strakonícím než naše Hradiště.

³ Srov. již Hostaš-Vaněk, Soupis XII (okres sušický, 1900), str. 3, a Braniš, Staročeské hrady (progr. r. Kladno 1909), 2, 27. Domnělé »spečení« valů vzniklo, jak jsem se přesvědčil při topografickém výzkumu hradiště v r. 1925 a d., požárem hradeb, nikoli uměle, z tendence hrady zpevniti. Zpevnování kamenných hradeb u hradišť toho druhu »spékáním« se podle mého přesvědčení, opřehého o mnohaleté studium hradišť, u nás v předhistorických dobách nikdy neuzívalo. Spékání nebylo podle mého soudu možné už proto, že by se byla vyšší hradba kamenná (nízká by nebyla měla smyslu) po spálení dřevěného roštu nebo rámu sesula dřívě, než by bylo došlo k rozliti skloviny do té míry, aby udržela kamennou »zeď«. (bez malty) pohromadě. Aby se tak mohlo státi, bylo by se umělé spékání valů musilo díti po vrstvách, ale pro to nemáme u nás ani jediného dokladu. Hradby toho druhu by se byly mnohem lépe zachovaly, než tomu je u všech našich domněle spečených valů. V těchto valech jde vesměs jen o strusky, vzniklé při požáru hrady. Zvrstvení valů, navršených z hlíny a kamení, ukazuje často několikrát takové spálení a

u Kašperských Hor, 902 m), a v oblasti za Otavou (severně od ní) hradiště Zámek u Zadních Zborovic (590 m) a Hrad u Bud (u Čimelic, 574 m) západně od střední Vltavy. K těmto hradištím, jejichž stáří dnes již alespoň zhruba bezpečně známe z nálezů, bych podle útvaru stavby valů a volby terénu řadil ještě několik jiných hradišť s kamennými valy. V oblasti brdské sem patří především asi hradiště na Třemšíně (825 m, s akropolí, již snad bylo užíváno jako hradiště i později v době slovanské, a s několikanásobnými kamennými valy, jež k ní připínají rozsáhlé předhradí, v němž byl i stálý pramen pitné vody) a snad i jiná hradiště s podobným druhem kamenných valů, na př. hradiště na Plešivci, Žďár u Rokycan a j. Na opačné straně bych k hradištím keltského původu přiřadil podle útvaru opevnění a volby terénu ještě hradiště »Riesenschloß«, které jsem objevil r. 1926 na skalním hřbetu nad Riesenbachem, jedním z obou hlavních pramenů Losenice, jež se v Rejštejně spojuje s Otavou. Je to asi nejvýše položené české hradiště (1009 m). Podle rozměrů a systému opevnění¹ bych kladl vznik tohoto hradiště do mladší doby, nejspíše asi do pozdní doby latenské.

Stavebně i volbou terénu zcela jinak se nám jeví druhý druh našich keltských hradišť z doby pozdnělatenské. Podle našich dosavadních vědomostí k němu patří především tři hradiště, a to Stradonice, Staré Hradisko u Okluk (u Plumlova) a Hradiště u Nasavrků v Železných horách. Obě prvá volbou terénu poněkud upomínají na Bibracte v oblasti Aeduů v Gallii (Mont Beuvray v pohoří Côte d'Or), třetí, menší, má spíše tvar ostrožní (nad Kamenicí—Chru-

nové vybudování hradeb. Srov. k tomu mou stať Několik poznámek k praehistorii našich zemí a jižního Německa, Obzor praehistor. I (1922), 100 a d.

¹ Vlastní hradiště menších rozměrů — asi 110 × 90 kroků — na divoce romantickém skalním terénu, uprostřed s vyvýšenou plošinou »akropole«, obklopenou se všech stran skalními útesy. Je s východní (sv.) strany uzavřeno skalami nad příkrým srázem k Riesenbachu, s jižní (jv.) a západní strany mohutným dvojnásobným kamenným valem, k němuž se na severním (sz.) svahu připíná s vnitřní strany třetí val příčný. Na plochem hřbetu s jižní strany se k hradišti připíná rozsáhlejší předhradí v podobě nepravidelného obdélníka nebo kosodélníka, jehož délka měří asi 290 kroků, střední šířka asi 130 kroků. Předhradí obklopuje nižší kamenný val, na jihozápadní straně z části přerušovaný. Celé hradiště i s předhradím je pokryto jehličnatým lesem. Severní část vlastního hradiště na svahu nad Riesenbachem je pokryta silnou vrstvou kamenné sutě a rovněž tak i celý svah pod hradištěm směrem severním a severozápadním.

dimkou) a je od ostatního terénu na východě a jihu (jv.) odříz-
nuto mohutným dvojnásobným valem a příkopem. Podle dosavad-
ních nálezů patří všecka tato tři hradiště teprve do doby pozdně-
latenské (stradonické¹), tedy přibližně do téže doby jako Bibracte,
jejich kulturní průtěžšek v Gallii. Neobyčejná přímo kulturní shoda
mezi našimi hradišti a Bibractem ukazuje, že obchodní styky mezi
oběma oblastmi byly v posledním století př. Kr. velmi čilé. Že jde
skutečně jen o obchodní styky mezi dvojím keltským lidem a ni-
koli snad o přistěhování nového lidu z Gallie, ukazuje jednak to,
že se tato pozdnělatenská kulturní uniformita projevuje i v jiných
končinách, v jižních Čechách, v Bavořích, v Rakousích a j., prostě
ve všech keltských oblastech, jež byly v obchodním styku s Gallií
a vůbec s keltskou sférou, stojící pod přímým vlivem římské kul-
tury, jednak také okolnost, že systém opevňovací u našich pozdně-
latenských hradišť není týž jako u gallského Bibracte. Vykopáv-
kami na Bibracte bylo zjištěno, že oppidum bylo obeháno mo-
hutnými kamennými zdmi, stavěnými na sucho, bez malty či jiného
pojiva toho druhu, a že byly tyto zdi drženy pohromadě souvislým
dřevěným rámem (roštem) a železnými svorami². Bylo tam tedy
užito trojího stavebního materiálu, kamene, dřeva a železa³. Hra-
dební zeď byla obklopena příkopem 11 metrů širokým a dosahu-
jícím hloubky až 6 metrů⁴. Naše tři keltská oppida (že jde sku-
tečně o oppida, ukazuje jak jejich poloha a opevnění, tak také
dosavadní nálezy na Stradonicích i Starém Hradisku u Okluk) po-
dobného systému opevňovacího nemají⁵. Byla u nich vybudována,

¹ Jak jsem ukázal v Č. a M: 37 a d., spadá obojí v podstatě v jednu
dobu. Dříve se kladly Stradonice po vzoru Píčově až vlastně na konec doby
pozdnělatenské a do prvních desetiletí naší éry. Mé stanovisko bylo, pokud vím,
obecně přijato; srov. Schránil, Vorgesch. 237, Vlastivěda II. 78, Dubský,
La tène 109; a j.

² J. Déchelette, L'oppidum de Bibracte, 2. vyd. (Autun 1924), 42 a d.,
Manuel² IV. 492 a d., rekonstrukce Nočova na str. 495.

³ Déchelette, Bibracte² 42.

⁴ Tamže 45. Obvod hradiště je 5 km dlouhý, celková plocha jeho 135 ha;
srov. tamže 45 a plán hradiště.

⁵ Jsou také vesměs menší než Bibracte: Stradonice měří asi 75 ha,
Staré Hradisko asi 37 ha, Hradiště u Nasavrků 20 ha; srov. Píčov, Starož. II. 2.
3 a d., Lipka-Snětina, Staré Hradisko, gallské oppidum na Moravě (otisk
z ČMMZ XII a XIII, Brno 1913) 6, L. Šnajdr, Hradiště Lhotické u Nasavrků,

jak se zdá, nejvýše jen jakási kamenná substrukce, jež měla držeti zemní násyp, který byl patrně podkladem dřevěných palisád. Tomu nasvědčují jak vykopávky Stockého na Stradonicích r. 1929¹, tak také vykopávky Lipkovy a Snětinovy na Starém Hradisku v letech 1907 a dalších, při nichž se také — alespoň zatím — nepřišlo na zbytky zděných hradeb². Pokud se týká zdi z rulových placek na Hradišti u Nasavrku, o níž podal zprávu L. Šnajdr³, nešlo patrně o starou zeď hradební (ta by měla měla zcela jinou šířku a sotva by se byla po dvě tisíciletí nad povrchem uchovala), nýbrž o starou zeď polní, jaké se u nás — také na sucho — stavěly všude na ochranu proti dobytku, který se volně pásal na sousedních polích.

Vykopávky na Stradonicích i na Starém Hradisku u Okluk ukázaly, že to byly městské osady trvale osídlené, a to rázu zřejmě průmyslového a obchodního. O jejich bohatství svědčí jak velký počet keltských mincí (zlatých dukátů i j.), tak také množství šperků a jiných předmětů tehdy velmi ceněných, které jsou dokladem blahobytu jejich někdejších majitelů. Pokud se dosavadními vykopávkami zjistilo, byla v těchto našich keltských oppidech pěstována především drobná industrie kovová. S tím zřejmě souvisí i jejich poloha: všechna tři jsou blízko ložisek železných rud. Stradonice jsou nedaleko rudné oblasti loděnické, kde byla r. 1921 zjištěna pec na tavení železa z doby římské⁴. Hradiště u Nasavrku

Pravěk VII (1911), 15 plánek. Déchelette, Manuel² IV. 487 udává celkovou plochu hradiště u Stradonic kolem 140 ha; toto číslo vzniklo patrně záměnou počtu hektarů s počtem jiter, který udává Josefský katastr, srov. Píř, Starož. II. 2. 4 pozn. 1. Přehlédnutím nebo přepsáním v excerptu se také dostala do Manuelu mylná poznámka (tamže č. 5), že M. Much, Kunsthistor. Atlas tab. LXXXVI č. 2 podává celkový plán hradiště u Stradonic (Much tu zobrazuje hradiště u Strakonice = hradiště u Libětic). Déchelette hradiště u Stradonic ovšem dobře znal (byl vědec vzácné důkladnosti a učil se i česky, aby mohl přesně porozumětí všemu, co bylo o Stradonicích česky napsáno, a zejména také, aby mohl bezvadně přeložit dílo Pířovo). Hradiště u Libětic je mnohem menší a má zcela jiný půdorys než hradiště stradonické. Může tu tedy jít zřejmě jen o omyl, vzniklý naznačeným způsobem.

¹ Stocký, Čechy v době žel. 16 (vykopávky byly konány jménem stát. archeolog. ústavu a nákladem p. presidenta republiky).

² Lipka-Snětina, Staré Hradisko 8, 47.

³ L. Šnajdr, Pravěk VII. 15 a d.

⁴ Podle spisů stát. památkového úřadu a stát. archeolog. ústavu v Praze.

je přímo v Železných horách, kde je množství jam v lesích svědkem starého povrchového dobývání rudy, což je důkazem, že tu byla ruda přístupná už i Keltům, kteří byli ostatně tak zkušenými kovkopy, jak dosvědčují zejména zprávy Polybiovy a Strabonovy¹, že by byli dovedli dobývat rudu i z větší hloubky. A Staré Hradisko u Okluk je ve vysočině Dražanské, svým rudným bohatstvím rovněž známé. Že bylo železo v době, kdy bylo toto oppidum obydleno, dobýváno někde nepříliš daleko, ukazuje velké množství železných předmětů nejrůznějšího druhu i stadia výroby, jež bylo právě na tomto hradišti zcela spolehlivým způsobem vykopáno Lipkou a Snětinou. Toto množství železa je dokladem velmi živé a bohaté industrie železné, jež tehdy na Starém Hradisku kvetla a jež spotřebovala množství rudy, které nemohlo být dováženo z velkých dálek².

Zdá se tedy, že to byla především blízkost železných rud a možnost jejich průmyslového a obchodního zužitkování, jež vedla k založení keltských městských osad v posledním století př. Kr. v místech, kde se nám podnes jejich zbytky zachovaly. Že byly zakládány v dobách neklidných, toho důkazem je jejich opevnění a výběr poloh přirozeně chráněných. Už sama jejich existence je ovšem také důkazem, že ani okolní území, i když z něho dosud neznáme soudobých nálezů, nemohlo být liduprázdné, neboť vloženy obchodní ráz těchto městských osad i jejich bohatství předpokládá nezbytně, že městští řemeslníci a obchodníci měli dostatečný počet odběratelů svého zboží v okolí.

Hradiště s kamennými valy v jihozápadních Čechách naproti tomu nebyla obchodními emporii a nebyla, jak lze soudit podle dosavadních nálezů³, ani hustěji osídlena. Snad to byly jen pouhé stráže, které na nich byly umístěny a svolávaly okolní lid v případě nebezpečí. Co chránily tyto na svou dobu nadobyčej pevné hrady kamenné? Není pochyby, že byly především útočišti okolního obyvatelstva v případě nebezpečí. Také snad chránily důležité obchodní cesty⁴, které

¹ Strabon III. 2. 3, 8, IV. 1. 13, 2. 1, 6. 12 a j., srov. též Tacitus, G 43.

² Podle ústního sdělení Dr. Snětiny byla také v lesích v okolí Starého Hradiska zjištěna stopa starého dobývání železa; ze které doby pochází, nemohlo ovšem být dosud zjištěno.

³ Dubský, La tène 85 a d.

⁴ Tamže 85, 105 a j.

šly z bavorského Podunají do vnitrozemí Čech, že by však na území o rozsahu jihozápadních Čech (a to ještě jen části jejich) bylo mělo chrániti tyto cesty tolik hradišť, kolik jich odtud skutečně již známe, bylo by myšlenkou starověkému lidstvu tak cizí, že tím naprosto nemůžeme jejich vznik vykládati. Nezbyvá tedy než se uchýliti k výkladu, který se při poloze většiny jich nabízí sám sebou: že hradiště měla především chrániti největší bohatství lidu v této oblasti usedlého, totiž zlatá ložiska, ryžoviště a zlato v nich získané. Proto byla budována především v oblastech zlatonosných. Do této kategorie náležela pravděpodobně především obě hradiště v poříčí horní Otavy — Riesenschloss a Sedlo, ale i Třemšín a j. Že snad oblast, chráněnou oběma prvými hradišti, procházela také jedna větev »zlaté stezky«, je možné a dokonce pravděpodobné, třebaže to dosud není pro dobu př. Kr. (ani dlouho později) dostatečně doloženo nálezy, neboť zlatonosná oblast horního Pootaví, jejíž osídlení máme prokázáno existencí obou hradišť, si sama svým bohatstvím vynucovala obchodní spojku se starou solnou stezkou pasovskou. Ve středověku šla odbočka »zlaté« stezky z bavorského Freyungu směrem severním přes Kvildu, kde ještě dnes část trati mezi Bučinou a Kvildou je na mapách označována jako Zlatá stezka¹, a dále na severozápad (ssz.) přes Saumerstein, jehož jméno je zároveň dokladem trati, a přes Zhůří (»U věže«, 1173 *m*) k Otavě (k Rejštejnu resp. ke Kašperským Horám). Asi 3 *km* ve vzdušné čáře od této trati (sv. od Zhůří) je hradiště Riesenschloss, ale je od ní odděleno dvěma horskými hřbety a terénem tak neschůdným, že sotva by bylo mohlo tuto trať ovládat a chránit. Ostatně právě o tomto hradišti náhodou nelze vůbec říci, že by ovládalo okolní krajinu, neboť okolní hřbety jsou buď vyšší (na jv. Stachovská hora 1085 *m*, na jz. hřbet u Zhůří 1186 a 1173 *m*, na j. U tří jedlí 1154 *m* a blíže Zlaté Studně 1118 *m* atd.) nebo alespoň přibližně stejně vysoké. S hradiště (tehdy ovšem nezalesněného) byla vyhlídka jen na lesnaté svahy nad Riesenbachem, který na východě a na severu hradiště obtéká, a jen na sever je poněkud delší výhled na pláně u osady

¹ Srov. mapu gen. (1:200.000) 31⁰—49⁰, částečně revidovanou r. 1914; jméno Goldener Steig na starší speciálce (9—IX, z r. 1882) bylo patrně omylem přeneseno na cestu jižně od Otýglu (Antiglu) mezi Filipovou Hutí a Horskou Kvildou a odtud se dostalo i do nové speciálky č. 4351 (opravené do r. 1929).

Červené, něm. Rothsaißen (810 *m*). Starší německé jméno této osady ukazuje, že tu bylo kdysi ryžováno na zlato, a potvrzují to i četné zbytky starých ryžovišť (sejpy¹) v sousedství při potoce Losenici a podél celého jeho toku, a na přítomnost zlata ukazuje na opačné straně také sám název Zlaté Studně (Goldbrunn), blízko níž — ve slatích na severním svahu Leckerbergu (1217 *m*) — pramení Riesenbach (Obří potok, nazván tak podle hradiště). Celá pohraniční krajina v okolí Riesenschlossu (hradiště je 14 *km* od hranic) byla před dvěma tisíciletími patrně plna pralesů a i pro svůj hornatý ráz málo vhodná k obývání. Také nemáme dosud kromě hradiště Riesenschlossu a ojedinělého nálezu zlaté mince keltské (>duhové misečky<), nalezené prý v okolí Kašperských Hor² (asi 6 *km* sz. od Riesenschlossu), jiných dokladů osídlení této krajiny v dobách předhistorických vůbec (až po slovanskou dobu knížecí). Z toho je zřejmo, že to musil býti popud zvláště silný, který přivedl keltský lid do této končiny a přiměl jej k tak silnému opevnění skalnatého hřbetu nad zlatonosným Riesenbachem nedaleko jeho vrchoviště. Podle toho, co zde bylo pověděno, mohlo býti jenom zlato této odlehle krajiny příčinou vzniku hradiště. A podobně tomu mohlo býti i u druhého keltského hradiště v končině dále k severu, za Kašperskými Horami, na Sedle. To, co bylo pověděno o okolí Riesenschlossu, platí mutatis mutandis i o Sedle. Také tu nemáme dosud kromě zmíněné zlaté duhovky keltské od Kašperských Hor a druhé od Sušice³ vůbec žádných předhistorických nálezů v celém širém okolí až po historickou dobu knížecí. Zato však máme podél celého toku Otavy na tisíce sejpů, a vše, co z pozdější historické doby o této krajině víme, i sama existence osady Sušice, hradiště mouřeneckého nad Rajske, Rejštejna při soutoku Losenice s Otavou a dále na východ Kašperských Hor i samotného hradu Kašperka, souvisí s ryžováním a dolováním na zlato. A stejně tomu mohlo být i při založení obou keltských hradišť, Riesenschlossu a Sedla. Obě jsou od sebe vzdálena ve vzdušné čáře pouhých 10 *km*. Už z této malé vzdálenosti je zřejmé, že to nebyla trať obchodní cesty, která by byla

¹ Od něm. seifen, odtud i Rothsaißen, srov. Schwarz, Ortsnamen 100.

² Ed. Fiala, Beschreibung böhm. Münzen (Praha 1891), 5, Pič, Starož. II. 2, 17, 142.

³ Tamže; počet mincí není číselně udán.

příčinou jejich založení. Že si ovšem dodatečně obchodní ruch našel cestu do této končiny i k oběma keltským hradům, je více než pravděpodobné.

Zbývá nyní otázka, kterému národu máme naše keltská hradíště připisati. U hradíšť s kamennými valy v jihozápadních Čechách je nepochybné, že patří témuž lidu, který nám zanechal i ostatní latenské památky v této krajině, tedy Bojům. Zdali se po vypuzení Bojů usadili Markomané i na některém nebo některých z těchto hradíšť, zatím nám archeologické nálezy povědět nedovedou. Máme ovšem pro podobné zaujetí dřívějších keltských hradíšť Germány doklady i odjinud, zejména z Porýní (Donnersberg u Göllheimu a Heidenmauer u Dürkheimu v Porýnské Falci, Altkönig a velký hradíštní systém Goldgrube a Althöfer Mauer ve Vysokém Taunu a j.¹), je tedy možné, že to časem zjistíme i u nás, ale zatím ještě bezpečných stop po Germánech s těchto hradíšť nemáme.

Otázka, kterému keltskému národu patřila obchodní emporia u Stradonic a u Okluk a neprozkoumané dosud oppidum u Nasavrku, bývá řešena tak, že se tato keltská města prostě připisují Bojům, t. j. národu, kterému se přiřítají severočeské kostrové hroby. Mohl bych tedy užítí analogického postupu a spojití je se jménem národa, kterému tyto hroby v Čechách i na Moravě spíše patřily, t. j. se jménem Volků Tektosagů. Tento postup by byl dobře možný u obou východnějších oppid, u Hradíště u Nasavrku a Starého Hradiska u Okluk, kde už sama poloha jejich svědčí spíše proti jejich bojskému původu. Obtížnější je však věc u hradíště stradonického, u něhož ztěžuje rozhodnutí jeho poloha při jižním břehu dolní Mže, tedy na území, kam původně mohla zasahovati také sídla Bojů. Kulturně souvisí Stradonice ovšem spíše se středolatskou oblastí severočeskou, podobně jako pozdnělatenská osada na vrchu Rubínu na Žatecku (o. Podbořany), než ani to při kulturní uniformitě našich keltských oblastí latenských není kriteriem dosti bezpečným. Je však důležité, že se Stradonice jak volbou terénu, tak zejména také stavebně, svým opevněním, velmi podstatně liší od současných hradíšť s kamennými valy v oblasti jižně od Stradonic. Lid, který buďoval oppidum u Stradonic, nemohl být

¹ Schumacher, *Siedelung- u. Kulturgesch.* I. 131 a d., 147, 152 a d. Šimek, *Obzor praeh.* I (1922), 102 a d.

týž jako lid, který užíval v téže době k své ochraně hradišť s kamennými valy. Toho přesvědčení bude, myslím, se mnou každý, kdo se jen trochu podrobněji obíral studiem obojího druhu hradišť. Nezbyvá tedy, než přiřknouti Stradonice přece jen lidu, který seděl v oblasti severnější a zanechal nám také osadu na vrcholi staré sopečné kupy Rubínu, t. j. pravděpodobně Volkům Tektosagům. S tím dobře souhlasí i poloha ostatních dvou oppid, Hradiště u Nasavrck a Starého Hradiska u Okluk. Staré Hradisko je zároveň spojovacím článkem s četnými jinými dnes již známými pozdnělatenskými osadami moravskými¹, z nichž vyniká zejména osada na Hostýně². Poloha Stradonic a nejbližších jihočeských hradišť s kamennými valy ukazuje, že rozhraním mezi oběma keltskými národy v Čechách byly asi Brdy. Že si severnější z obou národů vybudoval své hlavní ústředí (tento význam můžeme Stradonicím přiřknouti podle současných analogií z Gallie, srov. Bibracte v území Aeduů a j.) na pravém břehu Mže, lze v oněch pokročilých dobách dobře vysvětliti snahou chrániti je co nejvíce proti útokům Germánů od severu.

Proti přiřčení Stradonic Volkům Tektosagům by snad bylo lze namítnouti, že na hradišti nebylo nalezeno tolik zbraní, jak bychom mohli u hlavního města národa tak bojovného očekávati. Než tutéž námítku by bylo lze stejným právem činiti i proti bojiskému původu hradiště, neboť také o Bojích víme, že někdy před r. 113 př. Kr., tedy nepřilíš dlouho před založením Stradonic, dovedli ještě odrazit útok germánských Kimbrů³, jimž dokonce podléhala i římská vojska. Byli tedy také silným a bojovným kmenem nebo národem, u něhož bychom rovněž mohli očekávati hojnost zbraní, kterých na hradišti není. A nadto by bylo lze proti těm, kdož uznávají bojiský původ Stradonic, ale zároveň také soudí, že Bojové už před rokem 60 př. Kr. opustili Čechy, uvéstí druhou

¹ Červinka, Ebert RL. II. 102, jich čítá již přes 70.

² Srov. Červinka, tamže, Slované na Moravě 75 a d., J. Skutil, *Pravěk Hostýna. Hlasy svatohostýnské XXIX* (1933), 24 a d., 56 a d.; také tuto osadu můžeme klásti podle analogie Stradonic a Starého Hradiska do průběhu posledního století př. Kr., nikoli až na konec tohoto století, jak myslí Skutil tamže 124. Definitivní úsudek o významu a datování Hostýna bude ovšem možný až po jeho systematickém prokopání.

³ Strabon VII. 2. 2.

závažnou námitku: jak si pak vysvětlíme, že Stradonice kvetly ještě více než půl století? Jak by se byly udržely po celé dvě lidské generace proti útokům germánských kmenů, kdyby bylo šlo jen o toto malé residuum bojského lidu? A jak by byly možné ty kvetoucí obchody, o nichž podává bohatství hradiště výmluvné svědectví až do doby Augustovy, kdyby bylo toto obchodní emporium stálo v poloprázdné nebo dokonce snad i v liduprázdné zemi?

Prof. Píč pokládal Stradonice za město markomanské a za sídlo Marobudovo¹. Dnes však víme, že to je oppidum keltské, které stálo již dávno před dobou Marobudovou². Město bylo pravděpodobně ještě osídleno, když se začalo pohřbívati na zárovém pohřebišti pičhorském, snad krátce po začátku našeho letopočtu, ale sotva se dočkalo jeho druhého desítiletí, bylo tedy již asi opuštěno v době, kdy ještě Marobud vládl. Není tedy pravděpodobné, že by bylo vůbec bývalo sídlem Marobudovým. Proti tomu svědčí ostatně také, že dosud nemáme s hradiště nálezu, které by bezpečně dokládaly přítomnost Germánů. To by snad bylo vysvětlitelné, kdyby šlo o nějaký krátký čas, uvážíme-li však, že tu jde o dobu téměř tří desítek let nebo alespoň o čtvrt století a o velké tisíce válečníků, třeba snad silně pokeltštěných, ale přece jenom Germánů, a že na hradišti nebylo za dlouhá léta, v nichž bylo překopáváno, nalezeno ani stopy po Germánech³ a také nic, co by skutečně dokazovalo přítomnost velkého vojska vůbec⁴, musíme dojít k závěru, že Stradonice vůbec sídlem Marobudovým býti nemohly⁵.

Jaký byl konec obou keltských národů, Bojů a Volků Tektosagů, v našich zemích?

¹ Píč, Starož. II. 2. 118 a d., 143 a d.

² Šimek, Č. a M. 38, Schráníl, Vorgesch. 237.

³ Jediná spona »vendická« (Píč, Starož. II. 2. 35, tab. 28. 8) je nejistá, mohla pocházeti také z jiného naleziště a sama o sobě — i kdyby byla nalezena na hradišti — ovšem nic nedokazuje.

⁴ Něco málo nálezů zbraní (dva zlomky meče, několik zlomků z pochvy, několik oštěpů a šípů, ostruhy a j., srov. Píč, tamže tab. 29—31) jí ovšem nedokazují. Na nedostatek zbraní na Stradonicích ukazoval už od počátku Buchtela, srov. jeho a Niederlova Rukověť české archeologie (Praha 1910), 53; k tomu srov. Šimek, Č. a M. 40 a d.

⁵ Tím opravuji i to, co jsem kdysi jako jednu z možností připouštěl, srov. Č. a M. 39 a d.

O Bojích převládá dosud v literatuře mínění, že se odstěhovali z Čech před rokem 60 př. Kr. Historikové se při tom opírají především o zprávu Caesarovu o Bojích, kteří se připojili k Helvetiům a byli na konec usazeni na území Aeduů¹, a o zprávu Strabonovu, založenou na výpisku z Poseidonia, o srážce Kimbrů s Boji, kteří »dříve« obývali Hercynský les². Obě zprávy se spojují s rozličnými úvahami o říši bojské v Pannonii pod vládou Kritasirovou, o jejím nešťastném boji s Dáky a její záhubě, po níž zbyla v Pannonii jenom »Bojská poušť«³, a docházejí s rozličnými obměnami k závěru, že Bojové hercynští opustili Čechy někdy v první polovici posledního století př. Kr. — v otázce přesného vrocení této události se hypotese rozcházejí, kolísajíce mezi r. 100 nebo 80 až 60 př. Kr.⁴ — a že založili říši v Pannonii; když tato říše někdy v letech 63—60 př. Kr. zanikla, uchýlily se poslední zbytky jejich na západ do Gallie. Kromě pouště v Pannonii zbyla prý po nich také poušť v Čechách⁵. Archeologům se s tímto závěrem shoduje, že galské hroby kostrové v severních Čechách přestávají někdy kolem r. 100 př. Kr. Z této shody se vyvozuje, že v kostrových hrobech jsou pochováni Bojové, a zároveň se to pokládá za důkaz, že Bojové skutečně odešli z Čech někdy počátkem posledního století př. Kr. Tedy malý *circulus vitiosus*.

K tomu lze s historického hlediska říci, že všechny závěry o odchodu Bojů z Čech do Pannonie v době mezi r. 100—60 př. Kr. jsou jen pouhé hypotetické kombinace, opírající se v posledních desetiletích především o umělou konstrukci B. Nieseho⁶. Je možné, že Bojové zadunajští přišli z oblasti hercynské, ale k tomu, aby na nějakém území na dlouhou dobu utkvělo jméno určitého národa, je nutným předpokladem, že tento národ v něm seděl delší dobu. Mluví-li tedy Strabon o pannonském území jako o *Βοίων ἐρημία* a

¹ Caesar, BG. I. 5, 28, srov. výše str. 20.

² Strabon VII. 2. 2.

³ Strabon VII. 1. 5: ἡ Βοίων ἐρημία, Plinius, NH. III. 146: Noricis iunguntur lacus Peiso, deserta Boiorum. Dimensuratio prov. 18: Illyricum et Pannonia, ... ab occ. desertis, in quibus habitant Boii et Carni.

⁴ Lit. viz mé Č. a M. 32 pozn. 4.

⁵ Srov. V. Novotný, ČD. I. 1. 43 a d., o bojské pustině v Čechách 49—52; v pozn. pod čarou cituje Novotný i četnou starší literaturu.

⁶ B. Niese, ZfDA XLII 152 a d.

po něm je podobně nazývá po řadě desetiletí ještě Plinius, vyplývá z toho, myslím, nutně, že Bojové seděli v Pannonii před r. 63—60 již po řadu generací, neboť za těch několik let nebo i desítek let, jak se obyčejně odhaduje jejich pobyt v Pannonii, by v představě okolních národů sotva mohlo tak srůsti jméno lidu se zemí, jak o tom skutečně podává důkaz název »Bojská pustina«. Musili tedy Bojové pannonští, jestliže opravdu pocházeli z oblasti hercynské, opustiti svou starou vlast již delší dobu před rokem 100 př. Kr. Spojovati toto jejich tažení s tažením Kimbrů, jak se někdy děje (soudí se, že Bojové sice porazili Kimbry, ale že pak šli přece jen za nimi také přes Dunaj¹), není historicky ničím odůvodněno. Že to mohl býti vedle přelidnění staré vlasti především tlak Germánů, který je snad přiměl k opuštění dřívějšího území, je pravděpodobné. Takovým způsobem se nepochybně dál odliv keltského — nejenom bojského — lidu z oblasti hercynské (i mimo dnešní Čechy) po několik století. Že by bojský zástup, o kterém se zmiňuje Caesar v Gallii, byl posledním zbytkem hercynských Bojů, který opustil svou starou vlast v Čechách, je rovněž domněnka ničím nedoložená. Že Caesar nemluví o Bojích v Hercynském lese, není ještě důkazem, že tam už Bojů vůbec nebylo. A kromě toho není nikterak jisto, že Caesarovi Bojové pocházeli z Čech. Tacitus mluví o někdejším sousedění Bojů s Helvetii v oblasti východně od středního Rýna. Uvážíme-li, že první vystoupení Bojů Caesarových je taktéž ve spojení s Helvetii, je nashodě myšlenka, že tu jde o část kmene (nebo kmen, byli-li Bojové národem, čítajícím více kmenů, o čemž ovšem z historie nic nevíme), která již kdysi s Helvetii nebo se zbytky jejich v starých sídlech sou sedila. Pak by ovšem vůbec nešlo o české Boje. A že přes všechno, pravděpodobně opětovný a mnohaletý², odliv bojského lidu přece

¹ Srov. V. Novotný, ČD. I. 1. 45 a d. (soudí ovšem, že při tom ještě úplně svých původních sídel neopustili); k lokalitaci srážky s Kimbry viz tamže 40 a d., Šimek, Č. a M. 48 a d., Horák, Gallové v č. z. 4 a d. Schráníl, Vorgesch. 225, 227, dokazuje raný odchod Bojů z Čech kolem r. 100 př. Kr. také poukazem na svědectví Strabonovo, že »za jeho doby Bojové již v Hercynském lese nesídlili« a soudí, že Strabon psal své dílo r. 63 př. Kr. To je ovšem omyl. Strabon se toho roku teprve narodil a psal své dílo až za doby vlády Augustovy a Tiberiovy. Tím tedy tento argument Schránílův odpadá.

² Srov. výše str. 30, Č. a M. 34 (citace Schránílova, Vorgesch. 225 a d., mé stanovisko zkresluje).

jen zůstal v někdejších jejich území dosti silný zbytek, ukazuje zpráva Tacitova, že si Markomani svou statečností, tedy bojem, získali svou novou vlast¹. Zpráva tato se ovšem netýká doby kolem roku 80 nebo alespoň před r. 60 př. Kr., jak se dříve soudilo², nýbrž zřejmě teprve tažení Marobudova kolem r. 9 př. Kr. To je také poslední historický mezník v životě hercynských Bojů jako samostatného kmene nebo národa. Část jich patrně zahynula v boji, jiná snad odešla a zbytek zanikl v poddanství nebo otroctví markomanském.

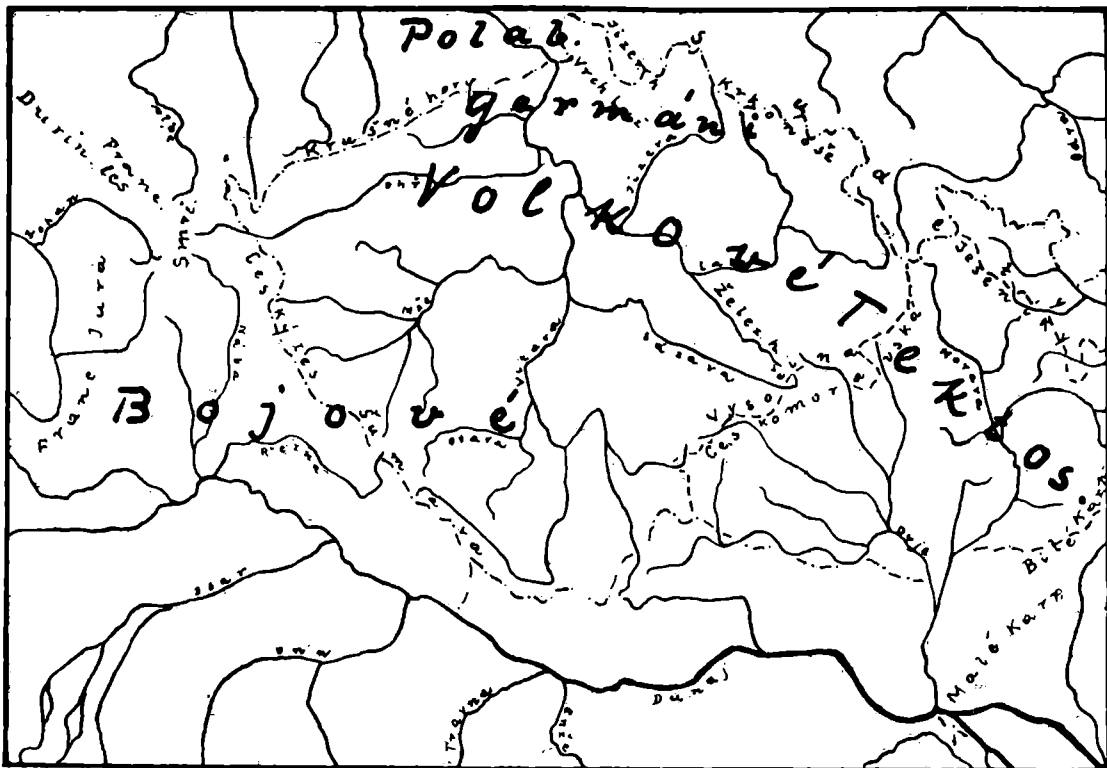
Tím, co zde bylo pověděno, ztrácí ovšem hlavní oporu i bojská theorie archeologická. Není-li historických důkazů pro to, že Bojové opustili Čechy v letech 100—60 př. Kr., je nemožný archeologický důkaz, že v severočeských kostrových hrobech byli pochováni Bojové, a tím ovšem také odpadá domnělý archeologický důkaz, že Bojové kolem roku 100 př. Kr. z Čech odešli. Tento důkaz je ostatně nemožný i z jiných archeologických příčin, o nichž jsem se již zmínil. Jak bychom pak vysvětlili, že přece jen máme tolik dokladů keltského osídlení ještě i v pozdější době jak na hradištích, tak také již v řadě jiných sídlišť nehrazených? A předpokládá-li se, že jsou bojského původu naše keltská obchodní emporia rázu stradonického, nelze přece zároveň také předpokládati, že tato obchodní ústředí byla jinak v zemi opuštěné. Právě rozkvět jejich nutí k závěru, že musila mít v širokém okolí dostatečný počet odběratelů, a to odběratelů keltských, neboť mezi obyvatelstvem germánským by se nebyla mohla udržeti ani krátký čas. S výkladem, že se bohaté město stradonické, k němuž se zajisté po celou dobu jeho trvání, tedy možná po celé století, obracely chtivé zraky výbojných sousedů germánských, mohlo tak dlouho udržeti s pouhým bojským residuem ve svém okolí, bychom naprosto nevystačili, kdyby bylo pravda, že nejurodnější oblasti v celém Pooohří a Polabí byly již tehdy v rukou Germánů³.

Jak jsem ukázal výše, nebyly Stradonice, Rubín, Hradiště u Nasavrck, Staré Hradisko u Okluk, Hostýn a množství jiných pozdnělatenských osad moravských původu bojského, nýbrž patřily pravděpodobně Volkům Tektosagům, kteří se udrželi, ovšem již v ztenčeném počtu, ve svých starých sídlech. O jejich konci

¹ Tacitus, G. 42: ipsa etiam sedes pulsus olim Boiis virtute parta.

² Hlavní literaturu v. Šimek, Č. a M. 34 pozn. 1.

³ Preidel, Germanen i. B. 19.

Obr. 1. Do konce I. století před Kr. 1 : 3,700.000.

v Čechách nevíme z historie nic. Archeologie nám ukazuje, že se dočkali ještě počátku našeho letopočtu. Jejich kvetoucí obchodní emporia na Stradonicích a Starém Hradisku a četné jiné osady ukazují, že se od někdejšího nepokojného, výlučně jen válečnického zaměstnání obrátili k pokojnějším formám životním, stali se obyvatelstvem trvale usedlým¹ a věnovali se především obchodu a průmyslu, podobně, jako to později máme doloženo zprávou Tacitovou o Kotinech. Někdy v prvních letech našeho letopočtu zanikla jejich obchodní města a zároveň umkl v Čechách i každý jiný projev jejich života. Zanikli tu v přívalu Germánů. Na Moravě se pravděpodobně udržely jejich zbytky pod jménem Kotinů ještě téměř dvě století.

2. Kotini.

O Kotinech, posledním zbytku Keltů na naší půdě, se nám zachovaly tři historické zprávy, u Tacita, Ptolemaia a Cassia Diona. Obě prvé obsahují zmínky o jejich sídlech, zpráva Tacitova kromě toho také zmínku o jejich zaměstnání a poplatnosti. Obě tyto zprávy pocházejí ze současné doby, mají proto zvlášť velký význam. Třetí zpráva nás obeznamuje s tragickým koncem Kotinů.

Zpráva Tacitova z konce I. století po Kr. jmenuje Kotiny jako druhý kmen v řadě vedle Marsignů (Marsingů) za Markomany a Kvády, posuzováno se stanoviska jižního pozorovatele. Aby význam této lokalisace mohl býti správně vystižen, je třeba znáti souvislost Tacitova přehledu obyvatelstva jižní Germanie. Tacitus, ukončiv v 37. kapitole své Germanie úvahou o Kimbrech svůj národopis západní a severozápadní Germanie, obrací se k Svěbům, k nimž počítá všechny kmeny severní a východní (jihovýchodní) Germanie. Svou úvalu o Svěbech začíná jejich všeobecnou charakteristikou (kap. 38), obrací se pak k hlavnímu kmeni jejich Semnonům (kap. 39) a podav v následující kapitole (40) výpočet a hlavní charakteristiku ostatních domněle svěbských kmenů na severu Germanie (Langobardů a kmenů, uctívajících bohyni Nerthus), vrací se kapitolou 41 k jižní hranici Germanie, k Dunaji, který je základnou jeho výčtu svěbských kmenů v jihovýchodní a vý-

¹ Na to ukazuje pravděpodobně i výrok Caesarův, BG. VI. 24: *quae gens ad hoc tempus his sedibus sese continet.*

chodní Germanii. Že tu svůj výčet začíná přímo u Dunaje, je zřejmo z jeho slov (kap. 41): *ut, quo modo paulo ante Rhenum, sic nunc Danuvium sequar...* Tato věta je základním kamenem pro posuzování ethnologických otázek našich končin v prvních stoletích po Kr. Ačkoli její smysl je zcela jasný a nepochybný, bývá buď přehlížena, nebo se jí dostává násilného výkladu, který má text Tacitův uvést v soulad s běžnými teoriemi o dislokaci germánských kmenů v našich končinách¹. Tacitus věnuje kap. 41 Hermundurům a vylíčení jejich přátelského poměru k Římanům s druhé strany Dunaje, další kap. 42 ostatním třem germánským kmenům při Dunaji, Naristům, o nichž výslovně praví, že jsou usídleni »vedle« Hermundurů, t. j. východně od nich, a ještě dále k východu sedícím Markomanům a Kvádům². Tito kmenové tvoří podle jeho slov, vyjádřených terminologií dnes běžnou, germánskou frontu při Dunaji³. Pověděv o nich, co se mu zdá nejvíce pamětihodné, obrací se v kap. 43 k dalším kmenům, bydlícím za nimi ve vnitrozemí dále k severu. Dělí je celkem na dvě skupiny, jednu mezi oblastí markomansko-kvádskou a »souvislým pásmem hor, jež dělí Svebii«⁴, a druhou severně od tohoto horského pásma. Jako největší národ za horami jmenuje Lugie⁵. Tato lokalizace Lugiů ukazuje, že Tacitus svým souvislým pásmem hor míní naše Sudety. Údaje o kmenech, sedících v území jižně od hor a severně od sídel Markomanů a Kvádů, obsahuje začátek kapitoly (43): *Retro Marsigni, Cotini, Osi, Buri terga Marcomanorum Quadorumque claudunt. e quibus Marsigni et Buri sermone cultuque Suebos referunt: Cotinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit non esse Germanos, et quod tributa patiuntur. partem tributorum Sarmatae, partem Quadi ut alienigenis imponunt. Cotini, quo magis pudeat, et ferrum effodiunt. omnesque hi populi pauca campestrium, ceterum saltus et vertices insede-*

¹ Srov. Zeuss, D. N. 104 a d.; více o tom viz v odstavci o Hermundurech.

² Tacitus, G. 42: *Juxta Hermunduros Naristi ac deinde Marcomani et Quadi agunt.*

³ Tamže: *eaque Germaniae velut frons est, quatenus Danuvio peragitur* (podle konj. Tagmannovy: *praecingitur*).

⁴ Tamže 43: *dirimit enim scinditque Suebiam continuum montium iugum.*

⁵ Tamže pokrač.: *[iugum] ultra quod plurimae gentes agunt, ex quibus latissime patet Lugiorum nomen in plures civitates diffusum.*

runt. Podle dřívějšího postupu Tacitova ve výčtu kmenů při Dunaji a podle toho, že i zde jmenuje napřed Markomany a teprve za nimi Kvády, je zřejmo, že i kmenové, jež cituje »za« Markomany a Kvády, jsou alespoň zčásti opět seřazeni od západu k východu. Musíme tedy umístiti Marsigny nejzápadněji, severně od Markomanů a jižně od našich Sudet¹. Východně od nich a jižně od pohorí třeba umístiti Kotiny.

Přesnější lokalizaci Kotinů nám umožňuje zápis Ptolemaiův. Ptolemaios, vyjmenovav v oblasti dnešních Čech směrem od jihu k severu tři kmeny, Bainochaimy, Bateiny a Korkonty, jimiž dospěl až k svému pohorí Askiburgijskému, t. j. k našim Sudetám, obrací se k východu a umísťuje mezi Korkonty a prameny Visly Bury, které pokládá za jižní větev Lugů². »Pod těmito«, *ὑπὸ δὲ τούτους*, t. j. jižně od Burů, jmenuje Ptolemaios — opět od západu k východu³ — další tři kmeny (II. 11. 10): *πρῶτοι Σίδωνες, εἶτα Κόγνοι εἶτα Οὐισβούργιοι ὑπὲρ τὸν Ὀρχύνιον ὄρυμόν*. Že tu jde o řadu od západu k východu, je zřejmo ze způsobu, jak se vyjadřuje: *πρῶτοι — εἶτα — εἶτα*. Kdyby byl chtěl, aby tyto kmenové byli na mapě umístěni od severu k jihu, byl by užil jako obvyčejně předložky *ὑπό*, analogicky, jako v předcházející části věty, v níž mluví o kmenech v Čechách, užíval důsledně předložky *ὑπὲρ* a při označení sídel Korkontů a Burů jižně od pohorí Askiburgijského předložky *ὑπό*. Byl by tedy napsal: *ὑπὸ δὲ τούτους Σίδωνες, ὑφ' οὓς Κόγνοι καὶ ἔτι ὑπὸ τούτους Οὐισβούργιοι*. Z toho je tedy zřejmo, že všechny tyto tři ethnické názvy je třeba umístiti »pod« Bury v řadě od západu k východu. Burové seděli podle Ptolemaia pod východní částí pohorí Askiburgijského, západně od pramenů Visly, a byli jižní větví Lugů. To vše ukazuje především na oblast našich Jeseníků, tedy na naše Slezsko a snad i na sousední území severní a severovýchodní Moravy. Na západě snad

¹ Více o tom srov. odst. o Marsignech.

² Ptolemaios, *Hyfég.* II. 11. 10: *Βαίνοχαιμαί, ὑπὲρ οὓς Βατεινοί, καὶ ἐτι ὑπὲρ τούτους ἔτι τῆς Ἀσκίβουργίης ἔρει Κόρκωντες καὶ Λούγοι οἱ Βούροι μέχρι τῆς κεφαλῆς τοῦ Οὐιστούλα καταμῶδ.*

³ Tak soudil také už Müllenhoff, *DA.* II². 326, ale položil celou tuto řadu tří kmenů východně od Burů, na Slovensko. To je ovšem postup zcela libovolný.

zasahovali až do Kladska (do sousedství Krkonoš¹). Sidoni Ptolemaiovi patří na jih od jejich západního území, tedy kamsi do východních Čech nebo do oblasti na rozhraní severozápadní Moravy a východních Čech². Východně od nich a jižně od Burů, tedy na Moravu, musíme umístit druhý kmen — Kogny. Ptolemaiovo *Κόγνοι* (rkp. *R*) vzniklo zřejmě z *KOTĪŇNOI* záměnou *T* s *Γ* a přehlédnutím ligatury (rkp. *X* má horší tvář *Κόγνοι*). Že tu jde o naše Kotiny, se uznává obecně³. Východně od nich umísťuje Ptolemaios své *Οὐιβούργιοι*. Jejich jméno vzniklo asi neporozuměním z Tacitových Osů a Burů⁴. Omyl lze vyložit tím, že Ptolemaios již o Osech v Germanii neměl zpráv a že proto pokládal obě jména OSI. BVRI za jméno větve Burů, odchylné od Burů lugijských, nebo že převzal zkomoleninu *Οὐιβούργιοι* (vzniklou snad z řeckého tvaru **ΟΣΙΒΟΥΡΠΙΟΙ*, zkorumpovaného v **ΟΙΣΒΟΥΡΠΙΟΙ* > *ΟΥΙΣΒΟΥΡΠΙΟΙ*) již ze svého pramene. Jeho lokalisace Uisburgiů »pod« východní konec oblasti burské, tedy jižně a jihozápadně od pramenů Visly, ukazuje asi do hornaté oblasti severozápadního Slovenska nebo na rozhraní Moravy a Slovenska. Je tedy zřejmo, že Ptolemaiovy Kotiny (v Germanii) musíme hledati na dnešní Moravě, a to především ve středu země. Je-li vznik Sidonů-Sudenů a Uisburgiů umělý, bez skutečného ethnického pod-

¹ Srov. Šimek VG. II (v tisku), kde je cit. také literatura k otázce *Κόρκοντοι* — Krkonoše.

² Více o nich viz tamže a Sborník I. sjezdu slov. geogr. 286.

³ Srov. Müllenhoff, DA. II². 325, IV². 485, 562, Müller, ed. Ptolem. I. 1. 263 pozn. k ř. 3, Holder, Alt-celt. Sprachschatz I. 1142, Much, Hoops RL. I. 380, Schönfeld, Wörterbuch der altgerm. Personen- u. Völkernamen (Heidelberg 1911), 66, a j.

⁴ Müller, ed. Ptolem. I. 1. 263 pozn. k ř. 4, Králíček, Donauvölker Altgermaniens (Jahresber. d. L.-Oberrealsch., Brno 1897), 36 a d., V. Novotný, ČD. I. 1. 99, Krit. zpráv Ptolem. 13, Schönfeld, Wörterb. 267, Schütte, Ptolemy's maps 23, Niederle, SS. III. 30 pozn. 4, Dobiáš, Epigrafické studie k dějinám a národopisu čsl. území v době řím., ČČM XCVI (1922), 219 a d., Šimek, Sborník I. sjezdu slov. geogr. 287, a j. Jiné výklady podávají Šafařík, SS. I. 238, 461 pozn. 87, 501 a d., 555, Zeuss, D. N. 123 pozn., Müllenhoff, DA. II². 326, Much, Hoops RL. I. 306, III. 390, V. Ondrouch, Národopisný vývoj Slovenska v I. a II. stol. po Kr., Sborník II. sjezdu čsl. geogr. v Bratislavě 1933, 84 a d. (se ztotožněním Visburgiů s Marsigny a s lokalisací k dunajskému ohbu u Vácova nelze souhlasiti).

kladu, vybylo by pro Kotiny ještě místo s obou stran, na západě i na východě. Srovnáme-li výsledky této úvahy se skutečnými poměry v terénu, vidíme, že můžeme Kotinům přidělití především střední pásmo dnešní Moravy, s přirozenými horskými hranicemi na západě v Českomoravské vysočině a na východě v Bílých Karpatech. Na jihu bylo území Kotinů i jejich sousedů podle představy Ptolemaiovy, jak se zdá, ohraničeno jeho Orkynským (Hercynským) lesem. Jak jsem podrobněji vyložil jinde¹, musíme tento les hledati v jihomoravském hvozdu, končícím na východě asi jižní částí Bílých Karpat. Nejzazší jih Moravy tedy již asi podle představy Ptolemaiovy Kotinům nepatřil.

Lokalisace Kotinů, k níž jsme tak dospěli podle Ptolemaia, souhlasí velmi dobře s textem Tacitovým. Kotini byli podle toho severními sousedy jednak Markomanů, kteří zaujímali dnešní rakouské území severně od Dunaje, jednak Kvádů, kteří seděli na Slovensku².

Lokalisace Kotinů na Moravu nebo do jejího sousedství se strany severní (podle toho, kde byl hledán Ptolemaiovův Hercynský les) byla až do doby Müllenhoffovy běžná³. Také Müllenhoff sám je původně kladl na Moravu⁴, později však je umisťoval na Slovensko, do poříčí horního Hronu a Iplu⁵. Hlavní příčinou této změny v jeho nazírání na otázku kotinskou byla jednak úvaha, že na Moravě byli Kvádové a že tam tedy pro Kotiny nebylo místa, jednak vyjádření prof. Ed. Suesse, že Ptolemaiovy doly na železo — s nimiž Müllenhoff spojoval podle textu Tacitova jméno Kotinů⁶ — mohou býti nejspíše hledány v Slovenském Krušnohoří⁷. Při této lokalizaci Kotinů do oblasti mezi Kvády a Jazygy byla Müllenhoffovi i Suessovi dobře srozumitelná věta Tacitova, že Kotini a Osové platí poplatky, a že poplatky těmto kmenům ukládají jednak Kvádové,

¹ Šimek, Sborník spol. zeměp. XXXVII. 14 a d., 19 a d.

² Více o tom v. odst. o Markomanech a Kvádech.

³ Srov. Mannert, Germania (Geogr. der Griechen und Römer III, Norimberk 1792), 477, Zeuss, D. N. 123, 172, Müller, ed. Ptolem. I. 1. 251 pozn. k ř. 9, a j.

⁴ Müllenhoff, DA. II.² 267, 277.

⁵ Tamže 326 a d.

⁶ Srov. tamže 324 a d., 326.

⁷ Tamže 334 a d.

jednak Sarmaté (Jazygové)¹. Autorita Müllenhoffova a Suessova byla tak veliká, že bylo jejich mínění téměř obecně přijato, jmenovitě v německé literatuře, a stalo se znenáhla jedním z dogmat, o jejichž platnosti není radno pochybovati. U nás, kde autorita obou badatelů nebyla přece jen tak silná, aby znemožňovala samostatné kritické hodnocení historických pramenů, viděli Niederle i V. Novotný, že má lokalisace Müllenhoffova značné slabiny, a rozhodli se proto pro kompromisní řešení tím, že původní sídla Kotinů hledali na severní Moravě nebo i ve Slezsku a soudili, že se odtud Kotini rozšířili dále k východu na Slovensko až do Krušnohoří². Před nimi již u nás přijali lokalisaci Kotinů na Moravu Píč a Dvořák³. V poslední době se však vyslovili pro slovenskou lokalisaci Dobiáš, Schránil a Eisner⁴, a s německé strany ji s velkým důrazem hájí jmenovitě linguista E. Schwarz⁵.

Důvody, které se dnes pro umístění Kotinů na Slovensko uvádějí, jsou v podstatě stále tytéž jako u Müllenhoffa. V posledních letech k nim přispěl J. Dobiáš novým výkladem zlomkovitého nápisu t. ř. Viniciova elogia⁶.

¹ Text Tacitův srov. výše str. 51.

² Niederle, O počátcích 12 a d., SS. III. 31, V. Novotný, ČD. I. 1. 38, 52 a d., Krit. zpráv Ptolem. 14, Z dějin čsl. 19.

³ Píč, Výzkum 1893, XVI a d., Starož. II. 1. 128, srov. též Památky XVII. 522 a d., Dvořák, ČMM XXII (1898), 12, XXIV (1900), 123 a d., DM. 3, Děj. markr. Mor. (Brno 1906), 2. Z jiných autorů, kteří lokalisují Kotiny na Moravu, srov. Řežábek, Markom. vojny (Oděsa 1895), 41, Zycha, Hoops RL. I. 249, Kauffmann, DA. I. 221, Bretholz, GBM. I (1921) 23, Šimek, Č. a M. 58, 171 a d., Sborník I. sjezdu slov. geogr. 286 a d., Gnirs, Zum kartograph. Beiwerk i. d. Bilderchronik d. Marcus-Säule, 'Επιτύμβιον, Heinrich Swoboda dargebracht (Praha 1927), 39, Schütte, Our forefathers the Gothic Nations I (Cambridge 1929), 110, 260 (dříve je umisťoval do východních Čech).

⁴ Dobiáš, ČCM XCVI. 218 a d., Nález římských cihel u Mušova, Niederlův sborník (Obzor praeh. IV, 1925), 32 a d., Čsl. vlastivěda IV (Praha 1932), 8, 10, Schránil, Čsl. vlastivěda II, 78, 85, Eisner, Slovensko v pravěku (Práce Uč. spol. Šafářk., č. 13, Bratislava 1933), 197, Ondrouch, Sborník II. sjezdu čsl. geogr. 83 a d.

⁵ E. Schwarz, Ueber das Reich des Vannius, Sudeta VII (1931), 151 a d. Schwarz umisťuje ovšem Kotiny západněji než Müllenhoff a j., t. j. do oblasti východně od Váhu, v. tamže; západně od nich, mezi Váhem a dolní Moravou, byla podle Schwarze říše Vanniova, srov. tamže 145 a d., 150.

⁶ Dobiáš, ČCM XCVI. 81 a d.

Hlavním a základním důvodem vši argumentace, odkazující Kotiny na Slovensko, je a zůstává, že pro Kotiny na Moravě nebylo místa, protože tam seděli Kvádové. Ale představa, spojující jméno Kvádů s dnešní zemí Moravou, spočívá na staré umělé konstrukci, která nesnese přísnějšího měřítka historické kritiky. Kromě nesprávně vykládaného zápisu Ptolemaiova není ani jediné historické zprávy, která by umísťovala Kvády na dnešní Moravu, zato naopak všechny zachované historické zprávy i zápis Ptolemaiův svědčí o tom, že Kvádové seděli na Slovensku, a to podle záznamu Ptolemaiova až po hranici jeho velké Germanie, t. j. až k dunajskému ohbu u Verovců (u Vácova)¹. Tedy důvod, že pro Kotiny na Moravě nebylo místa, odpadá.

Druhý důvod je domnělá potřeba umístiti železné doly kotinské na Slovensko. Tu se ocitá Müllenhoffova argumentace v úplném bludném kruhu: věří v domnělou Ptolemaiovu lokalizaci Kvádů na Moravu (východně od Českomoravské vysočiny a severně od Manhartu²), ale nevěří domnělému Ptolemaiovu umístění železných dolů západně od Manhartu a soudí proto, že je potřeba doly přemístit na Slovensko a tak opět opravit *»ein versehen der alten geographen«*³. A předpokládá ovšem jako věc samozřejmou, že Ptolemaiovy doly na železo (*τὰ σιδηρωρυχέα*) jsou totožné s doly, v nichž Kotini podle zprávy Tacitovy *»ferrum effodiunt«*. K tomu lze ovšem jen říci, že se Müllenhoff ve všech třech bodech mýlil. Ptolemaios neklade Kvády na Moravu, nýbrž na Slovensko, a doly na železo neumísťuje západně od Manhartu, nýbrž rovněž na Slovensko *»pod«* Kvády. Spojovat Ptolemaiovy doly na železo se zmínkou Tacitovou o Kotinech proti výslovnému svědectví Ptolemaiovu nesmíme, chceme-li konečně jednou vybřednouti ze záplavy neodůvodněných domněnek, kterou je právě tento úsek naší staré historie velmi silně postižen. Ptolemaios mluví o Kotinech a dolech na železo nejenom na různých místech (o Kotinech v odstavci 10, o dolech na železo až téměř ke konci odstavce 11 kapitoly o Germanii), nýbrž řadí je vědomě i do zcela různých oblastí: Kotiny do východní části vnitrozemské oblasti česko-

¹ Srov. Šimek, Sborník spol. zeměp. XXXVII. 14 a d., 20, VG. I. 142 a níže v odstavci o Kvádech.

² Müllenhoff, DA. II². 324.

³ Tamže 324, 326.

moravské, kdežto doly na železo zařazuje do pásma podunajského! Toto rozdělení je zřejmě vědomé a nesmíme je proto jen tak libovolně pomíjeti. Že Ptolemaiovy doly třeba lokalisovati na Slovensko, vyplývá podle mého soudu přímo z textu Ptolemaiova¹ a je to zároveň důkazem, že na Slovensku byly již v té době doly na železo, jejichž pověst byla větší než pověst jiných rudných oblastí v našich končinách, v nichž se také — třeba snad v menším měřítku — v těch dobách železo dobývalo. A nebyli to jenom Keltové, kteří se tehdy zabývali těžením železa z rud. V Čechách máme ze současné doby (římské) nejstarší nálezy pecí na tavení železa ze středních Čech (z Loděnic, Tuklat, Broučkova a j.²), t. j. z oblasti, v níž tehdy seděli Germáni. Tedy také slovenské doly Ptolemaiovy mohly býti na půdě germánské—kvádské, jak přímo vyplývá z textu Ptolemaiova.

Poloha keltských emporií Stradonic, Hradiště u Nasavrka a Starého Hradiska u Okluk v blízkosti rudných oblastí a bohatá železná industrie, zjištěná na Stradonicích i Starém Hradisku jsou bezpečným důkazem, že se rudy obsahující železo v těch krajinách dobývaly v době keltské, a jmenované nálezy tavicích pecí ve středních Čechách dokazují, že se v dobývání rud pokračovalo v těch končinách i za doby germánské okupace. Není proto důvodu domýšlet se, že by právě na Moravě, v staré keltské zemi, kde už sama existence emporia na Starém Hradisku dokazuje, že bylo v Drahanské vysočině železo dobýváno až do počátku naší éry³, v době římské těžení železa bylo přestalo. Kotini jako přímí dědici staré keltské tradice⁴ měli na Moravě dosti ložisk, kde mohli svou vyspělou kovkopeckou technikou⁵ železné rudy dobývati. Na to již

¹ Šimek, Sborník spol. zeměp. XXXVII. 14 a d., 20.

² Píč, Starož. II. 3. 149 a d. (srov. i 4 obr. tamže), 310, Schráníl, Vorgesch. 269 a d.; o Loděnicích v. výše str. 39.

³ Srov. výše str. 40.

⁴ Více o tom v. níže.

⁵ Srov., co o velkých dolech železných v Gallii a o znalosti všech druhů šachet u Gallů dovedl pověděti již Caesar, BG. VII. 22: et aggerem cuniculis subtrahebant, quod apud eos magnae sunt ferrariae atque omne genus cuniculorum notum atque usitatum est; srov. též zmínku o Aquitanech tamže III. 21: Illi... cuniculis ad aggerem vineasque actis, cuius rei sunt longe peritissimi Aquitani, propterea quod multis locis apud eos aerariae secturaeque sunt.

před lety upozornil Píč a po něm R. Dvořák¹. L. Niederle si o několik let později vyžádal od ředitele Klvani, výborného znalce přírodních poměrů moravských, »přehled míst, u nichž se nalézá na Moravě ve větším množství ruda železná snadně přístupná a tavení schopná. Tu se ukázalo, že celá střední a severní Morava je plna těchto míst, a že zejména jsou hojná v Sudetách a vysočině Českomoravské«². Podle posudku, který jsem si vyžádal od B. Zahálky, profesora geologie na brněnské universitě, a který pro jeho důležitost v poznámce pod čarou doslovně otiskuji, jsou to především dvě oblasti severně od Brna, kde železné rudy vystupovaly přímo na povrch, a kde tedy mohly býti zpozorovány a dobývány i pravěkým obyvatelstvem mnohem méně obeznámeným s kutací technikou, než to můžeme předpokládati u Kotinů. Je to oblast mezi Rudicemi, Olomučany, Habrůvkou a Babicemi, a dále k severu oblast na Letovicu a Kunštátsku³.

¹ Píč, Výzkum 1893, sl. XVI, R. Dvořák, ČMM XXII. 26.

² Niederle, O počátcích 12. O ložiskách železných rud v oblasti mezi Novým Městem na Mor., Žďárem, Příbyslaví, Jihlavou a Jaroměřicemi mluví dokonce i sám Suess, Müllenhoff, DA. II². 334; srov. též Gnirs, Epitymbion Swob. 40, kde viz též citaci starší literatury.

³ Prof. Dr. B. Zahálka, jemuž tu vzdávám za jeho laskavé sdělení povinný dík, píše:

1. V oboru »rudických vrstev« severně od Brna, v kraji mezi Rudicemi, Olomučany, Habrůvkou a Babicemi, spočívají vrstvy v depresích zaklesnuté v devonských vápencích. Železné rudy jsou uloženy na spodu těchto depresí a lože jejich se k okraji depresí vyklínují. Je tu hnědel (limonit) spolu s rudami manganovými. V nadloží železných rud spočívají plastické jíly, hodící se k účelům keramickým. Pokud se týče geologického stáří rudických vrstev, soudí dnes Zapletal (Geologie země Moravskoslezské, Brno 1931/32, str. 111), že jsou přepraveným eluviem, jaké se tvořilo za jury, křídly i miocénu. Bezpečně jurské jsou tu pouze rohovecové valouny s jurskými zkamenělinami, jež jsou v rudických jílech na druhotném nalezišti. Dle Cvičije soudíme dnes, že krasový fenomén středomoravský jest stáří pleistocenního a tudíž, že teprve v pleistocenu se rudické vrstvy sesouvaly do tvořících se dolin a depresí.

Železné rudy olomučanské, třebaže se ztenčují, ba i vyklínují k okraji depresí, vystupovaly přece jen na povrch a byly svou rezavou barvou člověku nápadné.

O starém dolování a hutění železných rud v těch končinách se zmiňuje J. Wankel, Bilder aus der Mähr. Schweiz und ihrer Vergangenheit, Vídeň 1882. Na str. 87 uvádí Wankel, že tam byly železné rudy hutěny již od dob praehistorických a podává pak podrobnou historii dolování a hutění na železné rudy v kraji rudicko-habrůvském. Jméno obce Rudice odvozuje se od slova

Tím tedy úplně odpadá Suessovo a Müllenhoffovo odůvodnění lokalisace kotinských železných dolů do Slovenského Krušnohoří. Námitka, že moravské rudné oblasti, v nichž Kotini mohli dobývat železo, jsou méně vydatné než v Slovenském Krušnohoří¹, zde ovšem nemá významu, neboť ve zprávě Tacitově není položen důraz na to, že by Kotini měli v elké doly železné, nýbrž praví se v ní jen jakoby mimochodem, že dobývají železo. Tendencí Tacitovou nebylo ukázati, že Kotini jsou jediní, kteří v našich končinách dobývají železo, nýbrž jen a jen ukázati čtenáři názorně, jak hluboko klesli tito poslední potomci bojovných kdysi Keltů, kteří platí poplatky jiným barbarským národům, ačkoli sami mají dosti železa na výrobu válečných zbraní. A hlavní tendencí Tacitovou ovšem bylo zdůrazniti naopak statečnost Germánů, kteří by takové potupy nesnesli.

Dalším důvodem pro lokalisaci Kotinů na Slovensko je domnělé sousedění jejich s Jazygy. Theorie, že Kotini seděli v sousedství sarmatských Jazygů, jejichž sídla byla ve velké nízině uherké mezi středním Dunajem a Tisou, jsou opřeny o Tacitovu větu *partem tributorum Sarmatae, partem Quadi ut alienigenis imponunt*. Vывozuje se z ní, že Kotini platili poplatky i Sarmatům i Kvádům.

»ruda«. Po Wanklovi opakuje zmínku o praehistorickém dobývání i hutění tamních rud železných J. Pilnáček ve spise »Adamovské železárně« (Brno 1928), str. 7, a podává pak historické vylíčení rozvoje tamních železáren.

Dolování na železné rudy je v těch končinách již dávno zastaveno.

2. Za druhé se vyskytují rudy železné — hlavně hnědel — v oboru útvaru křídového o něco dále na ssz. na Letovicku a na Kunštátsku. Tu vystupují železné rudy ve tvaru vrstvy, jež při bási křídvy vystupuje na úbočích na den. Rezavě zabarvené železné rudy byly jistě člověku nápadné a snadno přístupné.

Na Letovicku těženy byly železné rudy na př. u Havírny a jinde, na Kunštátsku na př. u Rudky. Tedy místa, jež již svým jménem svědčí o hornickém podnikání nebo přítomnosti rud. Dnes je těžení železných rud křídového útvaru zcela zastaveno. O křídových železných rudách na Letovicku a Kunštátsku se podrobně zmiňuje E. Tietze, Die geognostischen Verhältnisse der Gegend von Landskron und Gewitsch, Jahrb. der k. k. geol. Reichsanstalt, 51. díl (Viedeň 1901), srov. zejména str. 443, 444, 445, 463, 480, 486.

Úhrnem: v obou krajích zde zmíněných si mohl člověk, jenž rudy železné odjinud znal a v jich zpracování se vyznal, povšimnouti výchozů hnědelových rud, jež se svou žlutorezavou barvou od ostatních hornin liší a jsou proto nápadné.

¹ E. Suess, Müllenhoff, DA. II². 334.

To se však v Tacitově zprávě nikde nepraví. Myslím, že tento výklad se tak obecně ujal především proto, že vykladači pracují často jen s výpisky z Tacitova textu, při čemž věc ovšem snadno může dostati poněkud jiný nádech, a to tím spíše, že jméno Kotinů čteme jak ve větě předcházející, tak také ve větě následující, kde je jméno *Cotini* hned za slovesem *imponunt*¹ (v mnohých edicích nadto není na tomto místě tečka, nýbrž dvojtečka², která obě věty spíše spojuje než rozlučuje). Čtème-li však text Tacitův v souvislosti, tu vidíme, že výklad o dvojím tributu Kotinů není tak neochvějný, jak se mnozí domnívají³. Z textu Tacitova je viděti, že autor chtěl především postavití negermánské kmeny v opposici proti kmenům germánským a ukázati, oč tito stojí morálně (se stanoviska Římanova) výše než oni. Proto zdůrazňuje placení poplatků. Jmenuje jako výběrčí poplatků Sarmaty a Kvády, ale nezáleží mu na věci tolik, aby zároveň také přesně označil, kdo komu poplatky platí. Proto zůstal smysl této věty Tacitovy nejasný. Lze jí rozuměti tak, že Kotini a Osové platí tribut i Kvádům i Jazygům, ale právě tak jí lze rozuměti i v tom smyslu, že každý z obou menších kmenů platí poplatky jenom jednomu svému většímu sousedu, uznáváje tím zároveň jeho nadvládu⁴. Tento smysl se mi zdá historicky odůvodněnější a tedy i přirozenější. V otázce kotinské se jím odstraňuje jediný rozpor, který činil lokalisaci kmene problematickou, a souhlas mezi textem Tacitovým a Ptolemaiovým je pak úplný a nesporný. Obojí text pak souhlasně ukazuje na Moravu jako území kotinské. Ale i kdybychom

¹ Srov. text Tacitův, cit. na str. 51.

² Srov. na př. nejčastěji užívanou edici Halmovu a j.; Schweizer-Sidler i sám Müllenhoff (*Germania ant.* 39) rozdělují obě věty tečkou.

³ Srov. na př. z poslední doby kategorický úsudek Schwarzův, *Sudeta VII.* 152, kde Schwarz dokonce dospívá k tvrzení, se stanoviska historické kritiky zhola nemožnému, že ostatní historické zprávy (z nichž vyplývá něco jiného) »haben sich ... dieser festen Grundlage anzupassen« (srov. též níže odstavec o Kvádech a říši Vanniově).

⁴ Srov. Píř, *Výzkum 1893*, sl. XVI pozn. 25, Šimek, *Č. a M.* 171. Dobiáš, *Vlastivěda IV* (1932), soudí, že Kotini byli robotnisky Kvádů (str. 8) a nevolnými dodavateli železa oběma vládnoucími kmenům (Kvádům a Jazygům, str. 10). To je zajisté příliš mnoho řečeno; historického dokladu pro to není, stejně jako ho není pro úsudek, že byl mezi Kotiny a Osy, pokud se týká stupně jejich závislosti, tak velký rozdíl, jak praví Dobiáš (Osové byli povinni Kvádům a Jazygům jen daní, tamže str. 10).

byli skutečně nuceni přijmouti výklad, že Kotini platili tribut oběma národům, Kvádům i Jazygům, neplynulo by z toho ještě nutně, že musili být také přímými sousedy Jazygů. Jak už dobře upozornil Gnirs¹ a podobně už před lety také Pič², lze u nich jako u lidu, který se věnoval klidné práci a především obchodu, placení tributu lehkou vyložití potřebou míru. A mír si ovšem mohli vykupovat nejen od svých přímých sousedů — Tacitus z nich výslovně jmenuje Kvády —, nýbrž mohli si zajišťovati možnost klidného obchodování také placením poplatků národům vzdálenějším³.

Lze tedy i Tacitovu větu o placení poplatků dobře uvést v soulad s lokalizací Kotinů, jež vyplývá z dat Ptolemaiových a je také v soulase s Tacitovou lokalizací jejich východně od Marsignů »za« Markomany a Kvády, t. j. severně od nich (nikoli východně nebo dokonce jihovýchodně od Kvádů, jak si Tacitův text přizpůsobil Müllenhoff a j., posledně na př. Schwarz⁴).

A podobně je tomu i s údajem zlomku nápisu na kameni, nalezeném r. 1895 ve Frascati, starověkém Tusculu, o němž podrobně pojednali zejména Premierstein a Dobiáš⁵. Jak ukázal Premierstein, jde tu o část elogia, postaveného římskému legátu neznámého jména, který za Augusta v době blíže neznámé podnikl vojenskou výpravu přes Dunaj proti kmenu, jehož jméno se na neštěstí nezachovalo (zbylo z něho jen poslední písmeno M) a jemuž pomáhali Bastarni. Kromě jmen těchto obou hlavních kmenů obsahoval nápis ještě několik jmen jiných kmenů, z nichž se zachovala pouze dvě ve tvarech COTINOS a ANARTIO[S] a počáteční písmeno

¹ Gnirs, Epitymbion Swob. 39, Röm. Schutzbezirke 11.

² Pič, Starož. II. 1. 127; Pič také dobře vytkl, že Tacitus svou výtkou Kotinům ukřivdil.

³ Schwarz, Sudeta VII. 152, zamítá sice Gnirsův poukaz na analogie z pozdějších dob (placení poplatků Franky Avarům a Sasy Maďarům), ne však zcela se zdarem. Co víme o Sarmatech z uherské pusty z doby, jež nás zde zaměstnává (srov. na př. poslední boj Vanniův), připomíná velmi východní jezdecké národy, jež cituje Gnirs. A že taková sarmatská tlupa, která přišla Kvádům na pomoc, mohla se ke Kotinům, v jejichž blízkosti se octla, zachovati nepřátelsky a popleniti jejich území, je na bílé dni.

⁴ Müllenhoff, DA. II². 326, Schwarz v. výše 152.

⁵ Premierstein, Ein Elogium des M. Vinicius Cos. 19 v. Chr., Jahreshefte ÖAI. Wien VII (1904), 215 a. d., Dobiáš, ČČM XCVI. 81 a. d., kde viz i starší lit.

O, jež snad ukazuje na jméno Osů. Ze jména legátova se zachovala pouze tři písmena CIV¹. Premerstein soudil, že jde o elogium bývalého konsula M. Vinicia, doplňoval jméno napadeného kmene na [Quadoru]m a datoval výpravu do r. 14 př. Kr. Dobiáš přijímal původně výklad Premersteinův, pokud se týká jména M. Vinicia, ale rozcházel se s ním potud, že doplňoval jméno napadeného kmene na [Dacoru]m² a kladl událost do doby o něco pozdější, asi do let 10—9 př. Kr.³ V poslední době upouští Dobiáš od jména Viniciova a soudí, že výpravu za Dunaj proti Dákům snad vedl P. Sulpicius Quirinius⁴. Výpravu datuje do doby kolem r. 10 př. Kr.⁵

Elogium je pravděpodobně nejstarším dokladem jména Kotinů. Dobiáš dospěl v své studii k závěru, že jejich sídla mohla podle něho býti jenom v údolí horního Hronu... a snad ještě na nejhořejším toku Iplu a zřidelních potoků řeky Slané. Neboť jen v těchto sídlech mohli přijíti ve styk s římským vojskem, které postupovalo podle tuskulského nápisu velikou rovinou v meziříčí Dunaje a Tisy k severu⁶. Proti tomu správně namítl B. Horák, že to, co Dobiáš sám⁷ praví o Bastarnech (že se tenkrát snad jejich hordy »z rovin valašských a haličských připojily k svým sousedům dáckým a bojovaly s nimi na společném bojišti v jejich území«, není vyloučeno ani u Kotinů⁸. Mohlo tu tedy jíti také jenom o pomocnou výpravu kotinskou⁹ nebo také jen o útržek kmene, bojovný oddíl, s nímž se snad římská výprava setkala v místech a za okolností nám blíže neznámých.

Pro Kelty, kteří se v našich končinách dočkali událostí, o nichž se elogium zmiňuje, byly právě doby krátce před počátkem našeho letopočtu velmi zlé, ba přímo osudné. Působil na ně tlak Germánů s mnoha stran. Posun svébských kmenů do Podunají je zbavil vel-

¹ Zachovaný text nápisu v. Premerstein, v. výše 216, a Dobiáš, v. výše 81.

² Dobiáš, tamže 91 a d.

³ Tamže 97 a d.

⁴ Vlastivěda IV. 8; Dobiáš připojuje ke jménu Sulpiciovu otazník.

⁵ Tamže.

⁶ Dobiáš, ČČM XCVI. 225.

⁷ Tamže 215..

⁸ B. Horák, Gallové v č. z. 20; srov. též Šimek, Č. a M. 170.

⁹ To připustil později také Dobiáš, Niederlův sborník 33 pozn.

kých ploch půdy. Příímý následek toho byl, že se zbytky Keltů jednak směstnaly na menších územích (tak mohlo také dojíti ke koncentraci zbytků keltských, jež známe z Tacita a Ptolemaia pod jménem Kotinů, na dnešní Moravě), jednak se rozptýlily v menších nebo větších tlupách do okolních zemí, hledajíce obživy, jak se dalo, buď jako tlupy řemeslníků a hlavně kovkopů, nebo jako čety vojenské, které se daly za žold nebo za podíl na kořisti najímati do cizích služeb. Takové tlupy kotinské se může týkati také záznam na tuskulském kameni. Pro určení vlastních sídel kmene z toho ovšem nelze vytěžiti nic, neboť takové bojovné čety zacházivaly někdy velmi daleko. Doklad toho nám podávají i jiná jména tuskulského elogia — Bastarni, Anarti, kteří se tu rovněž octli daleko od svých sídel, ať už došlo kdekoli k událostem, jež mělo elogium zvěčniti. A zvlášť charakteristický doklad se nám pro to uchoval z II. stol. po Kr., z doby t. ř. markomanských válek, jejichž příčinou byl analogický ethnický var a pohyb národů v končinách severně od Dunaje jako v dobách, jež nás zde zaměstnávají: četa Langobardů se dostala až do Pannonie¹, musila tedy projíti od vlastního kmenového území v dolním Polabí více než tisíc kilometrů. A také tu šlo jen o pouhou válečnickou četou, jak přesvědčivě ukázal sám Dobiáš².

Tedy také tuskulské elogium, ať už jeho záznam o Kotinech byl jakéhokoli druhu, nemůže býti vykládáno jako důkaz, že sídlo kmene nemohlo býti na Moravě. A to ani tehdy, má-li pravdu Dobiáš, že válečná výprava, o níž elogium svědčí, byla podniknuta proti Dákům. Nelze ovšem přehlédnouti také, že právě bystrá analýsa Dobiášova, jež stanovila obě časové meze výpravy do let 27 př. Kr. až 14 po Kr.³ a došla ke konečnému termínu výpravy kolem r. 10 př. Kr., přiblížila nám zároveň i možnost uvažovati znovu o druhém alternativním výkladu, který už podal Premerstein. Byl-li vojevůdce, jehož jméno mělo býti elogiem zvěčněno, v letech 11—9 př. Kr. Augustovým legátem pro praetore v nové císařské provincii Pannonii⁴, bylo by již možno uvažovati také o vý-

¹ Dion LXXI. 3. 1^a (Petrus Patricius, fragm. 6). K chronologii události v. Dobiáš, ČČM XCVII (odd. duchov.), 51 a d.

² Tamže.

³ Dobiáš, Niederlův sborník 32 pozn. 24.

⁴ Dobiáš, ČČM XCVI. 97 a d.

pravě proti Kvádům v Podunají, kteří tam již v těch letech mohli seděti¹ a při své bojovnosti mohli míti také podíl na nepokojích v Pannonii. Také to, že jména národů ve zlomku *elogia* citovaných ukazují vesměs do severní oblasti karpatské a do jejího sousedství, by mohlo býti snad svědectvím, že výprava byla konána proti Kvádům v slovenském Podunají. Ale po té stránce může ovšem jíti vždy jen o pouhý dohad², protože nevíme, které kmeny ještě jmenovala ztracená část *elogia*.

Přehlédneme-li, co zde bylo pověděno o domnělých důkazech, že Kotiní sídlili ve středním Slovensku, můžeme úhrnem říci, že se jejich význam přeceňuje a že — pokud vůbec nejsou konstruovány na mylných předpokladech — nemají té průkazné váhy, aby je bylo nutno uznati jako skutečná svědectví proti moravské lokalizaci kmene, jež vyplývá zcela jasně z textu Ptolemaiiova a je zřejmě potvrzována také zprávou Tacitovou, že Kotiní sedí východně od Marsignů a severně od Markomanů a Kvádů. Že Tacitus měl skutečně na mysli území severně od těchto kmenů, je dostatečně zdůrazněno termíny *retro* a *terga* . . . *claudunt*. O tom nemůže býti nejmenší pochybnosti, a není proto přípustné domýšleti se, že by byl zároveň chtěl je umísťovati východně od Kvádů, jak se domnívají všichni ti, kdož je kladou až do středního Slovenska.

Při řešení otázky, jež nás zde zaměstnává, nesmíme zapomínati ještě na jednu věc, pro lokalizaci Kotinů do jista ne bezvýznamnou. Starověká svobodná Germanie mezi Dunajem a Baltickým (a Severním) mořem je pojem ethnografický, nikoli politický. Její hranice jsou totožné s hranicemi ethnické oblasti germánské. To platí jmenovitě také o jejich východních hranicích. Jsou-li na germánském území vědomě umísťováni také kmenové negermánští, jako je tomu u Kotinů a Osů, které Tacitus výslovně označuje jako kmeny negermánské v Germanii (G. 28: *utrum Aravisci in Pannoniam ab Osis, Germanorum natione, an Osi ab Araviscis in Germaniam commigraverint, incertum est*; 43: *Cotinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit non esse Germanos*), lze to vyložiti jenom tak, že si je Tacitus a s ním i ostatní antický svět

¹ Srov. níže odst. o Kvádech.

² Srov. Gnirs, *Zur Geschichte der röm. Besetzungen im Lande der Markomannen und der Quaden, Sudeta V.* (1929), 173.

představoval uvnitř území, osídleného Germány. To platí i o illyrských (pravděpodobně) Osech, a dokonce už o keltských Kotinech, u nichž nám to dokládá především také svědectví Ptolemaiovo. Kdyby byli Kotini seděli v území na horním Hronu, horním Iplu a při zřidelních potocích řeky Slané¹, nebyl by je Tacitus vůbec cítal ke kmenům usedlým v Germanii, protože by se tím byli octli de facto mimo hranice Germanie² (dále k východu a jihovýchodu byla již vesměs oblast cizí, negermánská, která proto také nebyla ke Germanii počítána), nebo by byl alespoň nějakým způsobem naznačil, že jde o národ, sedící až na jihovýchodním pomezí Germanie, v sousedství sarmatských Jazygů (jejichž negermánský původ mu byl rovněž velmi dobře znám³), podobně, jako to na př. učinil o tři kapitoly dále u Peucinů, Venedů a Finnů⁴. Místo toho však Tacitus jmenuje Kotiny vedle germánských Marsignů v popise germánských kmenů, v němž postupuje od jihu k severu, začínaje Markomany a Kvády u Dunaje a konče u Baltického moře Ruky a Lemovii⁵.

Tedy o tom, že Kotini podle zachovaných historických zpráv, zabývajících se otázkou jejich sídel, byli na Moravě a nikoli někde na východním pomezí starověké Germanie nebo až za ním, nemůže být, myslím, pochyby. Považoval-li Müllenhoff a po něm mnoho jiných za nejdůležitější argument proti tomu, že na Moravě pro Kotiny nebylo místa, protože tam byli Kvádové, lze tento argument také — a s větším právem — obrátiti a říci: Kvádové nemohli být na Moravě, alespoň ne ve středu a na severu země, protože tam byli jiní národové, Kotini a Burové⁶.

¹ Dobiáš ČCM XCVI. 224 a d., Niederlův sborník 32 a d., Vlastivěda IV. 8, 10, a podobně též Schwarz, Sudeta VII. 152 a d.; Schwarz přiděluje ovšem Kotinům, jak jsem již uvedl, nejen Krušnohoří, nýbrž také ještě i celé ostatní Slovensko směrem západním až po Váh, čímž posunuje zpět na Váh také vlastní hranice Germanie.

² Tak věc správně posoudil již H. Kiepert, *Formae orbis ant.* XXIV a vyvodil důsledky z Müllenhoffovy lokalisace Kotinů tím, že je vyloučil z Germanie.

³ Tacitus, *Ann.* XII. 29 a d., *Hist.* III. 5.

⁴ Tacitus, *G.* 46: Hic Suebiae finis. Peucinatorum Venedorumque et Fenorum nationes Germanis an Sarmatis adscribam dubito.

⁵ Tamže 44; ještě dále k severu na ostrovech v moři (Oceanu) zná Suiony.

⁶ O. Pniower v II. díle Müllenhoffovy *DA.* (II². 336) upozorňuje, že Müllenhoff podle sdělení jeho záka a predestinovaného pokračovatele W. Scherera před svou smrtí odvolal výsledek svých úvah o jednom z hlavních bodů stati

S lokalisací Kotinů na Moravu velmi dobře souhlasí nesporně keltský ráz místních jmen, *πόλεις*, jež na území této země cituje Ptolemaios. Jsou to jmenovitě tři keltská duna (hrozené osady)¹ — Eburodunon, Meliodunon a Karrodunon², jež bezpečně dokládají keltský původ svého obyvatelstva. A není, možná, bez významu ani zajímavá okolnost, že ze šesti nepochybných dun, jež Ptolemaios cituje v celé své velké Germanii, je jich plná polovice na Moravě a jedno — Lugidunon — v severních Čechách³.

A s moravskou lokalisací kmene dobře souhlasí, nepoměrně lépe než s lokalisací do středního Slovenska⁴, také poslední historická zpráva, jež se nám o Kotinech v naší oblasti zachovala. Je to zároveň zpráva o tragickém zániku kmene. Dovídáme se z ní, že Marcus Aurelius, chystaje se na výpravu proti Markomanům, chtěl si zajistiti pomoc Kotinů. Kotini přislíbili, ale pak z důvodů nám blíže neznámých tak neučinili a císařova posla Tarrutenia Paterna, který k nim přišel s jeho listem (patrně jako dokladem plné moci), »hrozně potupili« a — »potom zahynuli«⁵. Tato zpráva

»Über den südöstlichen winkel des alten Germaniens«, v níž pojednal o těchto otázkách (DA. II². 322 a d). Je nemožno bezpečně říci, čeho se jeho odvolání týkalo. Pniower dokazoval, že se týkalo Terakatriů. Nejdůležitější částí celé stati je však především otázka lokalisace Kvádů a Kotinů. Müllenhoff o ní přemítal léta a dožadoval se rady Miklosičovy, který mu konečně zprostředkoval i dobré zdání Suessovo, na němž mu velmi záleželo (326, 334). Tedy této otázky především se mohlo týkati i jeho odvolání. Více o věci ovšem nelze říci.

¹ Srov. Pseudoplutarchea, De fluviis 6. 4 (o Lugdunu): ... δοῦνον δὲ τόπον ἐξέχοντα [τῇ σφῶν διαλέκτῳ καλοῦσι].

² Ptolemaios, *Hyfég.* II. 11. 14, 15; že také Eburodunon třeba hledati na Moravě, dokazuje poloha Ebura (tamže odst. 14), zřejmě dublety Eburoduna, již zakresluje Ptolemaios v témž pásmu (odst. 14) jako Meliodunon a Karrodunon; srov. Šimek, *Starověké cesty z Carnunta a Brigetia k Baltickému moři*, Pamětník II. zjazzdu slov. geogr. i etnogr. 1927, II (Krakov 1930), 266.

³ Ptolemaios, v. výše, odst. 13. Osada bývá často kladena proti výslovnému svědectví Ptolemaiiovu severně od pohoří Askiburgijského. Důvodem k tomu je domněnka, že jde o město Lugů v oblasti lugijské. Myslím, že slo už podle svědectví samotného jména spíše o kolonii lugijskou na cizí, původně keltské půdě, a že tedy Ptolemaiiovo umístění s jižní strany pohoří, t. j. v dnešních severních Čechách, je správné; srov. k tomu více VG. II (v tisku).

⁴ To už před lety správně vytkl Niederle, *O počátcích* 13.

⁵ Dion LXXI. 12. 3 (Exc. Ursin. *Περὶ πρέσβειων ἑθνικῶν πρὸς Ῥωμαίους* LXIV): Κοτινοὶ δὲ ἐπηγγέλαντο αὐτοῖς [τοῖς Ῥωμαίοις] ἕμοια, Ταρρουτήγιον δὲ

se zřejmě týká vlastního kmene Kotinů, nikoli snad jen nějaké potulné tlupy. Její význam pochopíme mnohem lépe, předpokládáme-li sídla kmene na Moravě, tedy v přímém sousedství Markomanů (kteří seděli od nich na jih a jihozápad): pomoc Kotinů měla tu pro Římany nepoměrně větší význam, než kdyby byli seděli až kdesi na horním Hronu a Iplu¹, ale také strach Kotinů před pomstou Markomanů musil tu býti nepoměrně větší. A že strach před pomstou Markomanů mohl býti motivem nebo alespoň jedním z motivů jejich činu, je docela pravděpodobné.

O Kotinech se děje také zmínka v padělaném listě Marka Aurelia k senátu². Podle ní se stala příhoda se »zázračným« deštěm, který zachránil římské vojsko před záhubou³, *ἐν Κοτίνῳ* (Harnack i Geffcken opravují na *Κοτινοῖς*)⁴. Je-li tato zmínka věrohodná⁵, lze ji podle mého soudu stejně dobře ne-li spíše lépe lokalizovati někam na Moravu než do Slovenského Krušnohoří, neboť věta *ἦμεν γὰρ ἐν τῷ μεσομφάλῳ τῆς Γερμανίας*⁶ se mnohem lépe hodí na Moravu než na Slovenské Krušnohoří, které nebylo »hluboko v Germanii«, nýbrž na její východní periferii, a které, kdyby bylo

Πάτερνον τὸν τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ τὰς Λατίνας διὰ χειρὸς ἔχοντα παραλαβόντες ὡς καὶ ἐπὶ τοὺς Μαρκομάνους αὐτῷ συστρατεύσοντες οὐ μόνον οὐκ ἐποίησαν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐκείνον δεινῶς ἐκάκωσαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπέκλοντο.

¹ Srov. Šimek, Č. a M. 172, a poněkud jinak motivováno také Gnirs, Epitymbion Swob. 40. Že by se byli Astingové (Hasdingové) účastnili téhož tažení proti Markomanům, k němuž slíbili pomoc Kotinů, jak soudil Dobiáš, ČČM XCVI. 226 pozn. 107, z údaje Dionova, zachovaného v excerptech *Περὶ πρέσβειων ἑθνικῶν πρὸς Ῥωμαίους*, nevyplývá; mohlo tu jíti také o jejich použití k vázání sil Jazygů nebo Kvádů. K Schwarzově námitce MÖIG XLIII. 206 a Sudeta VII. 151, že (současně) s Kotinů byli vyzváni také Burové a Jazygové, aby poslali pomocná vojska proti Markomanům, třeba podotknouti, že pro to nemáme pramenných důkazů.

² A. Harnack, Die Quelle der Berichte über das Regenwunder im Feldzuge Marc Aurel's gegen die Quaden, Sitzber. Akad. Berlin 1894, II, 878 a d., J. Geffcken, Das Regenwunder im Quadenlande, N. Jahrb. klass. Altert. II (III. 1, 1899), 264 a d.

³ Dion LXXI. 8 a d., Xifilinos, Epit. 260 a d.

⁴ V. výše.

⁵ Srov. k tomu Dobiáš, ČČM XCVI. 219 pozn. 82, Niederlův sborník 32.

⁶ Harnack, v. výše 879, Geffcken v. výše 265.

bývalo obýváno kmenem negermánským, nebylo by už bývalo vůbec ke Germanii čítáno¹.

Zbývá ještě zmíniti se krátce o původu Kotinů. Ze zprávy Tacitovy víme, že mluvili jazykem galským, byli tedy původu keltského. Nejstarší doklad jejich existence máme na kameni tuskulském, tedy z doby Augustovy. Přijmeme-li Dobiášovo datování události, již měl kamenný památník zvěčniti, do doby kolem roku 10 př. Kr.², máme tím doloženy Kotiny v našich končinách právě asi v době příchodu Kvádů a Markomanů nebo těsně před ním. Až do té doby nebo ještě o něco déle máme doloženo dřívější keltské osídlení Moravy nálezy archeologickými. Že by se bylo toto keltské obyvatelstvo koncem pozdnělatenské (stradonické) doby vystěhovalo a udělalo místo novým přistěhovalcům keltským — Kotinům, není pravděpodobné, protože by se byli do země i jen nakrátko opuštěné ihned vtlačili Germáni ze Slezska. Můžeme se proto právem domnívati, že Kotini byli potomky starého keltského obyvatelstva³, které sedělo v jejich zemi již po čtyři století. Byli tedy pravděpodobně posledním zbytkem národa Volků Tektosagů⁴ v naší oblasti. Vzhledem k tomu, že se udrželi na Moravě ještě po celá další dvě století, ač byli kolkolem obklopeni Germány, nemohl býti jejich počet příliš malý, neboť pak by byli ani svých sídel nedovedli tak dlouho uhájit, a také nemohli býti — z téhož důvodu — ani tak zbabělí, jak soudil Tacitus (G. 43: quo magis pudeat, et ferrum effodiunt). Vzrostl-li jejich počet v dobách kolem počátku našeho letopočtu přílivem soukmenovců, vypuzených Germány z Čech, nevíme, není to však nemožné. Tím by se alespoň snadno vyložilo, že se ještě po celá dvě století na svém území udrželi. Že si vykupovali od sousedů mír, potřebný ke klidnému dolování (třeba zdůrazniti, že právě doly každým neklidem a pře-

¹ Pokud se týká zkorumpovaného místa listu ἐν τῇ μεθορίᾳ καμῶν καὶ (σ)καθῶν, nelze ho právě pro jeho porušenost užívat jako důkazu pro slovenskou lokalizaci Kotinů; srov. Dobiáš, ČČM XCVI. 219 pozn. 82, Niederlův sborník 32 a d.

² Srov. výše str. 62.

³ Píř, Starož. II. 1. 127, Niederle, O počátcích 11, Šimek, Č. a M. 58.

⁴ Za zbytky Volků Tektosagů je pokládal už Zeuss, D. N. 120, 123, 172, později Králíček, Donauvölker 11, 22, Dvořák, ČMM XXII. 12, DM. 3 (s částečnou akomodací), Much, Hoops RL. IV. 424 (klade je ovšem na Slovensko).

rušením práce nejvíce trpěly) a k obchodování s kovovými výrobky, k nimž doly dodaly potřebnou surovinu, placením poplatků, dovedeme dobře pochopiti. Při jejich poměrném blahobytu, který — třeba o něm dosud nemáme z doby obou prvních století po Kr. tak zřejmých dokladů, jaké nám ze starší doby podalo Staré Hradisko u Okluk — byl patrně vždy ještě značný, bylo to pro ně výhodnější.

Jejich původní keltská kultura přijala již za pozdní doby latenské množství prvků římských. S posunutím hranic římského imperia až po Dunaj přišel nový a tak intenzivní příval římských tovarů z Itálie a zejména z podunajských provincií, že záhy setřel dřívější kulturní svéráz oblastí za Dunajem. Jemu podlehla i pozdně-latenská kultura kotinská. Při poloze sídel kmene uprostřed moře germánského lidu a při stálých obchodních i jiných stycích Kotinů se sousedními Germány vniklo ovšem do jejich území i množství kulturních prvků germánských a tak se dostalo jejich oblasti téhož kulturního rázu jako okolním oblastem germánským a zvláště oblastem podunajským. Tím si můžeme vysvětliti, že nedovedeme — alespoň zatím — Kotinů po stránce kulturní rozlišiti od jejich sousedů. Podrobně ovšem tato otázka dosud nebyla studována, a tak je možné, že systematický archeologický výzkum příštích dob nám přinese i po té stránce leckteré nové poučení. Bylo by zejména zajímavé zjistit vzájemný poměr jednotlivých složek kotinské kultury (vlastní domácí podklad keltský, vliv provinciální římské kultury a vlivy germánské) a jejich podíl na celkovém kulturním majetku kmene. A zvláště zajímavé by ovšem bylo sledovat, jak dlouho zde, v staré keltské oblasti, trvalo doznívání domácí latenské kultury.

Pokud se týká jména Kotinů, není pochyby, že všechny historické zprávy, které se nám o nich zachovaly, mluví o nich jako o národu nebo kmeni a že tedy jejich jméno je v těchto zprávách názvem čistě ethnickým. Podle zprávy Strabonovy, čerpané snad z Poseidonia, měli Keltiberové také obecné slovo *kotinaí* pro doly na kovy¹. H. Jireček z toho usuzoval, že název Kotini »není snad ani jméno národa, nýbrž že to jsou kovkopové nebo dolovníci

¹ Strabon III. 2. 3: πλειστος δ'ἔστιν ἄργυρος ἐν τοῖς κατὰ Ἰλλυριαν τόποις καὶ τοῖς κατὰ Σισάπωνα τὸν τε παλαιὸν λεγόμενον καὶ τὸν νέον κατὰ δὲ τὰς Κοιτίνας λεγόμενας χαλκός τε ἄμα γεννᾶται καὶ χρυσός.

vůbec¹. To je pro doby, v nichž máme naše Kotiny historicky doloženy, příliš mnoho řečeno. Tehdy byli už nepochybně jednotkou ethnickou. Ale vzhledem k tomu, co nám o nich jako kovekopech vypravuje Tacitus, není nemožné, že na nich ulpělo původní obecné jméno, kterým je kdysi pro jejich hlavní zaměstnání označovali jejich keltští krajané². Proto není radno promítati je jako samostatný národ zpět do starších dob, z nichž je nemáme doloženy také historicky, a dokonce už ovšem ne promítati je až do IV. století př. Kr., jak činí Schráníl, který jimi v té době zalidňuje Moravu i Slovensko a dělá z nich tak veliký národ³. Pro to není dokladů ani z historie, ani z archeologie.

K zániku moravských Kotinů došlo asi v souvislosti s výpravou Marka Aurelia proti Markomanům r. 172 nebo r. 174⁴. Zbytky jejich byly snad přesídleny do Panonie, kde jejich soukmenovce, kteří tam byli usídleni již v dřívějších dobách, připomíná také Ptolemaios⁵.

Někdejší sídla Kotinů zaujali asi germánští Burové (v. t.), kteří již v době Tacitově a Ptolemaiově seděli v našem Slezsku a zasahovali odtud do severní Moravy.

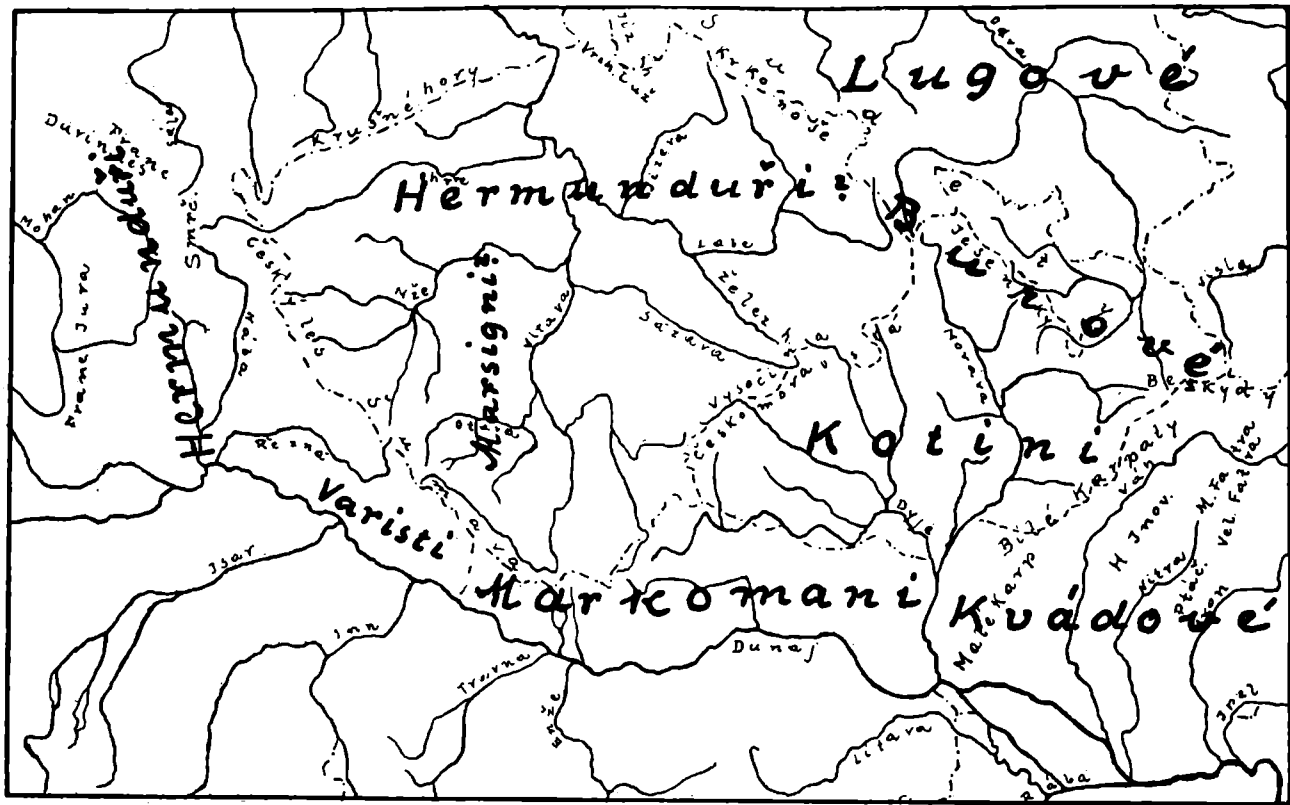
¹ H. Jireček, ČČM LXVI. 264.

² Srov. k tomu Schwarz, ZfONF II. 187 a d., Ortsnamen 25. Králíček, Donauvölker 22, a Schütte, Nord- og Mellemevropa efter den rensede Ptolemaios, Geografisk Tidsskrift XXIII (1916), 266, Die Quellen der ptolem. Karten von Nordeuropa, Beiträge z. Gesch. d. d. Spr. XLI. 33, Ptolemy's maps 111 a d., Forefathers I. 110, přejali výklad Jirečkův a rozšířili jej o další část: že snad Češi převzali slovo *kutati* od Kotinů, od nichž se naučili dolování, a že i Kutná Hora má odtud své jméno. Výklad o Kutné Hoře zamítá Schwarz, Ortsnamen 25, 96 (k Schwarzově citaci tamže 25 a pozn. 108 podotýkám, že není přesná; v Č. a M. 58, 253 jsem lokalisoval Kotiny především na dnešní Moravu, a to z důvodů, které uvádím i v této práci, nikoli proto, že v Čechách je Kutná Hora, jak Schwarzova citace imputuje také mně a stejně neprávem i Zychovi, srov. Hoops RL. I. 249).

³ Schráníl, Vlastivěda II. 69, 74.

⁴ Srov. výše str. 66, Č. a M. 173 a d. K chronologii výpravy do území markomanského viz V. Novotný, ČD. I. 1. 124 a d., 127, 740 a d., L. Schmidt, Gesch. d. deutschen Stämme II (2, Berlín 1913), 185, Dobiáš, K chronologii t. ř. válek markomanských, Č. Spol. přátel st. č. XXXVIII (1930), 21 a d., hl. 31 a d., 36 (klade začátek ofensivních válek Markových až do r. 172, epizodu »zázračného deště« do r. 173).

⁵ Ptolemaios, Hyfég. II. 14. 2: Κόρυς. Ο *cives Cotini* v Pannonii viz studii Dobiášovu, ČČM XCVII (odd. duchov.), 225 a d., kde i starší lit.

Obr. 2. Prvé a druhé století po Kr. (do válek »markomanských«). 1 : 3,700.000.